ePublishing
ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ
NATIONAL DOCUMENTATION CENTRE

Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης

Τόμ. 30 (2007)

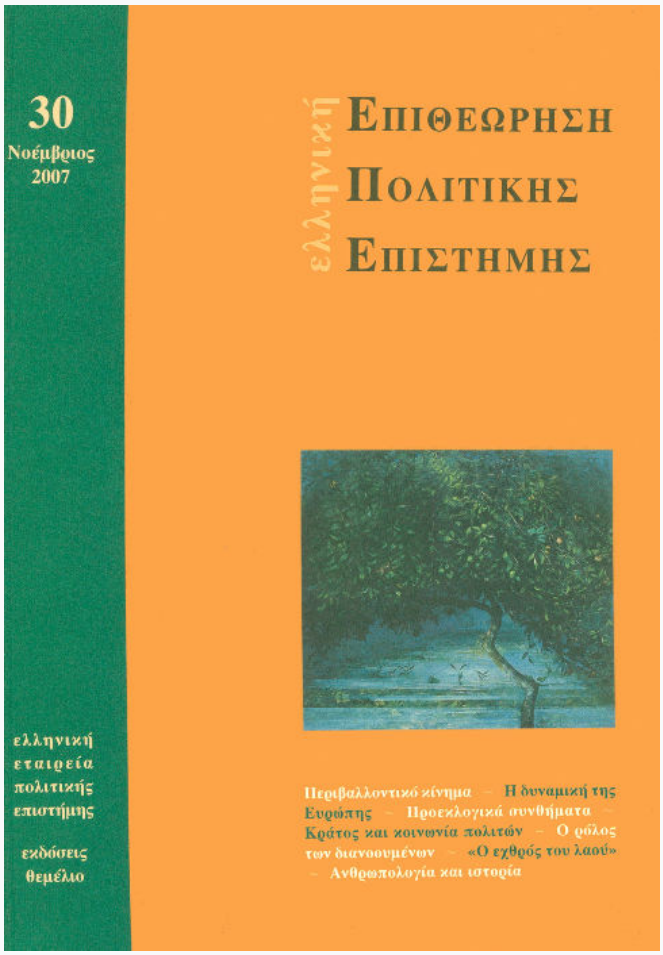

Η Ευρώπη ως συναρχία

Δημήτρης Ν. Χρυσοχόου

doi: 10.12681/hpsa.14426

Copyright © 2017, Δημήτρης Ν. Χρυσοχόου

Άδεια χρήσης Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0.

Βιβλιογραφική αναφορά:

Χρυσοχόου Δ. Ν. (2017). Η Ευρώπη ως συναρχία. *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, *30*, 43–74. https://doi.org/10.12681/hpsa.14426

https://epublishing.ekt.gr | **e-Εκδότης:** ΕΚΤ | **Πρόσβαση:** 26/01/2026 10:58:23

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ, τχ. 30, ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2007, σ. 43-74

Η ΕΥΡΩΠΗ ΩΣ ΣΥΝΑΡΧΙΑ

*Δημήτρης Ν. Χρυσοχόου**

Πώς αντιλαμβανόμαστε τη συμβολή των ευρωπαϊκών σπουδών στην ανάδειξη νέων πολιτειολογικών κατηγοριών; Πώς σχετίζονται μορφές οργανωμένης συγκυριαρχίας με την επικράτηση συμμετοχικών δομών διεθνούς διακυβέρνησης; Πώς αρθρώνεται το αίτημα για κοινούς δημοκρατικούς «τόπους» σε μια υβριδική ένωση κρατών και πολιτών που υπερβαίνει τις συμβατικές κατηγορίες της πολιτικής οργάνωσης; Η μελέτη επιχειρεί μια μεταπολιτειολογική ανάγνωση της ευρωπαϊκής συγκρότησης στρέφοντας το ενδιαφέρον της έρευνας, από τη συστηματική διερεύνηση της κρατικής δράσης και συμπεριφοράς, στο γεγονός ότι, σήμερα, «ζητήματα πολιτείας» αποτελούν αναπόσπαστο πλέον μέρος μιας κοινής ερευνητικής διάταξης γύρω από τη μετάβαση της σύνθετης ευρωπαϊκής πολιτικής τάξης σε ένα σύστημα μετακρατικής συναρχίας.

1. ΝΕΕΣ ΑΦΕΤΗΡΙΕΣ

Πρόσφατες θεωρητικές συζητήσεις γύρω από την αμφίσημη πολιτική οντολογία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε.) έχουν αναδείξει μια δέσμη χρήσιμων συμπερασμάτων: (α) ότι το σημερινό πολιτικό της σύστημα ανταποκρίνεται σε μια πολυαρχική πολιτική τάξη, όχι πέραν του εθνικού κράτους, αλλά παράλληλα με αυτό· (β) ότι γίνεται πλέον εμφανής η δομική αλληλεξάρτηση των συστατικών πολιτειών, ως θεσμοθετημένου συστήματος πολιτικής συνδιάθεσης· και (γ) ότι η αινιγματική «πολιτειολογία» της Ε.Ε. διαπνέεται από νέες τάσεις οργανωμένης συγκυριαρχίας, οι οποίες ενθέτουν αρχές, νόρμες και συμπεριφορικές ιδιότητες που βοηθούν στη μετάβαση από ένα σύστημα συντονισμένων εθνικών δημοκρατιών σε μια πολυκεντρική συναρχία –σε έ-

* Ο Δημήτρης Χρυσοχόου είναι Αναπληρωτής Καθηγητής της Διεθνούς Οργάνωσης στο Πανεπιστήμιο Κρήτης, Επισκέπτης Ερευνητής στο Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου και Senior Research Fellow στο Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών Μελετών. Ο συγγραφέας ευχαριστεί θερμά τους Δ. Θ. Τσάτσο, Ξ. Κοντιάδη, Κ. Α. Λάβδα, Κ. Α. Υφαντή, Δ. Κ. Ξενάκη, Κ. Α. Στεφάνου και Μ. Ι. Τσινισιζέλη.

να σύνθετο πολιτικό μόρφωμα πολλαπλών ταυτοτήτων και επάλληλων δομών διακυβέρνησης. Το ερώτημα που θέτει η έρευνα είναι αν η σύνθετη ευρωπαϊκή τάξη συγκροτεί σήμερα μια νέα μορφή πολιτικής ενότητας, ενισχυτική μιας νέας δυναμικής θεώρησης της Ε.Ε. ως «συναρχίας»: την ανάδυση νέων μορφών θεσμοθετημένης πολιτικής συνδιάθεσης.

Η υπόθεση αυτή αποτυπώνεται ως δυναμική εξισορρόπηση μεταξύ διακριτών νομικοπολιτικών τάξεων, η συνέργεια των οποίων διαμορφώνει μια «συντεταγμένη πολλαπλότητα» κρατών και πολιτών, στη βάση ενός κοινού δημόσιου πολιτισμού. Η σχετική προβληματική συνδέεται με την έννοια του «πολυεπίπεδου συνταγματισμού» που αναπτύσσεται στο εσωτερικό της Ε.Ε.[1] Το εν λόγω πρότυπο δεν αναφέρεται σε σχέσεις εσωτερικής ιεράρχησης, πολιτικής εξουσίασης ή κεντρικά επιβαλλόμενης ενότητας –σε όρους υποταγής σε μια νέα πολιτική κυριαρχία– αλλά προτάσσει ένα κοινοπολιτειακό πρότυπο με έμφαση στην κοινωνική σύσταση της πολιτείας και στα πεδία δημοκρατικής διεκδίκησης που συνδιαμορφώνει με τα μέρη η «συνταγματική ύλη» της σύνθετης τάξης. Επίσης, δεν ευνοεί, σε κανονιστικούς όρους, καμία από τις επιμέρους συνταγματικές δομές, αλλά τις εντάσσει σε έναν δυναμικό σχηματισμό με στόχο τη διατήρηση του συνταγματικού πολιτισμού των μερών και την ανάδυση μιας φιλοσοφίας περί «συνταγματικής ανεκτικότητας»,[2] η οποία συνδυάζει τη συνάσκηση μιας κοινής κυριαρχίας με τη λογική μιας εύτακτης πολλαπλότητας αλληλεπιδρουσών πολιτειών. Όπως γράφει ο Weiler γύρω από την πολιτική σημασία της εν λόγω αρχής:

> «Συνήθως, σε μια δημοκρατία, απαιτούμε δημοκρατική πειθαρχία, δηλαδή αποδοχή της εξουσίας της πλειοψηφίας επί της μειοψηφίας, μόνον στο πλαίσιο μιας πολιτείας που κατανοεί τον εαυτό της ως συγκροτούμενη από έναν λαό, όπως και αν αυτός ορίζεται. Όταν μια πλειοψηφία απαιτεί υπακοή από μια μειοψηφία η οποία δεν θεωρεί ότι ανήκει στον ίδιο λαό, αυτό συνήθως εκλαμβάνεται ως υποταγή. Και όμως, στην Κοινότητα, οι ευρωπαϊκοί λαοί υπόκεινται σε συνταγματική πειθαρχία, παρά το γεγονός ότι η ευρωπαϊκή πολιτεία αποτελείται από διακριτούς λαούς. Αυτό αποτελεί μια εξαιρετική περίπτωση πολιτικής [civic] ανεκτικότητας, να αποδέχε-

1. J. Shaw, «Postnational constitutionalism in the European Union», *Journal of European Public Policy*, τόμ. 6, τχ. 4, 1999.

2. J. H.H. Weiler, «In defence of the status quo: Europe's constitutional *Sonderweg*», στο J. H. H. Weiler - M. Wind (επιμ.), *European Constitutionalism Beyond the State*, Cambridge University Press, Cambridge 2003, σ. 15.

σαι δηλαδή να δεσμεύεσαι από κανόνες που θεσπίζει όχι ο "δικός μου λαός", αλλά μια κοινότητα αποτελούμενη από πολιτικές κοινότητες: από έναν λαό άλλων».[3]

Αποτέλεσμα της θεσμοθετημένης συνέργειας μεταξύ διακριτών τάξεων βάσει της εν λόγω αρχής είναι η ανάδυση μιας «ένωσης διαφορετικοτήτων» ως διευρυμένου πολιτικού πεδίου που διέπεται από σεβασμό στην ετερότητα και χαρακτηρίζεται από την παράλληλη ή/και επάλληλη λειτουργία εθνικών, διεθνικών και μεικτών πολιτικών δομών, επαναφέροντας τη συζήτηση στη σφαίρα του πολιτικού συνταγματισμού.[4] Αυτή η δυναμική, αντί να συντελεί στην κατάλυση των συστατικών συνταγματικών παραδόσεων ή ταυτοτήτων, συνδιαμορφώνει με συναινετικά μέσα τους όρους της κοινής πολιτικής συμβίωσης σε ένα πολυεπίπεδο πολιτικό σύστημα που διαχειρίζεται τις κανονιστικές συνιστώσες της συνδιάθεσης και προτείνει μια μεταεθνική αντίληψη περί διακυβέρνησης. Ο «νέος συνταγματισμός» ανασυνθέτει «το πολιτικό» μέσα από την εδραίωση μιας ευέλικτης ερμηνείας της κρατικής κυριαρχίας η οποία ενισχύει τη θεώρηση περί «συνταγματικού πατριωτισμού»:[5] την ανάδυση μιας μορφής πολιτικής ενότητας συγκροτούμενης, όχι στη βάση ενός *Volksnation* ή *Staatsnation*, αλλά ενός *Buergernation*. Ομοίως, η εν λόγω ερμηνεία συναντά τη θεώρηση του Walker περί ευρωπαϊκού «συνταγματικού πλουραλισμού» στην εποχή της «ύστερης κυριαρχίας»:

«τα κράτη δεν αποτελούν πλέον τη μοναδική έδρα της συνταγματικής εξουσίας, αλλά ότι συνοδεύονται από άλλα [ακόμη και δυνητικά] πεδία συνταγματικής εξουσίας, κυρίως (αλλά σε καμία περίπτωση αποκλειστικά) όσα εδράζονται σε υπερ-κρατικό επίπεδο [...] [Επίσης] υποστηρίζει ότι μόλις τώρα αρχίζουμε να αντιλαμβανόμαστε επαρκώς τι πραγματικά συμβαίνει εντός της ευρωπαϊκής συνταγματικής διάταξης [...] θεωρώντας ότι η μόνη βιώσιμη και αποδεκτή ηθική περί πολιτικής ευθύνης για τη νέα διάταξη βασίζεται στην αμοιβαία αναγνώριση και αλληλοδιείσδυση μεταξύ συνταγματικών τόπων που εδράζονται σε διαφορετικά επίπεδα. Αυτή η διάταξη δεν οδηγεί [...] σε κάποια παγιωμένη ιεραρχία συνταγματικής

3. J.H.H. Weiler, ό.π., σ. 20-21.

4. R. Bellamy, *Political Constitutionalism: A Republican Defence of the Constitutionality of Democracy*, Cambridge University Press, Cambridge 2007.

5. J. Habermas, «The European Nation State - Its Achievements and Its Limits. On the Past and Future of Sovereignty and Citizenship», στο G. Balakrishnan - B. Anderson (επιμ.), *Mapping the Nation*, Verso, Λονδίνο 1996.

εξουσίας, ούτε και στο άλλο άκρο, σε έναν κατακερματισμό της εξουσίας...».[6]

Το ζητούμενο εδώ είναι οι τρόποι νομιμοποίησης της Ε.Ε. και η ανάδυση ενός δημοκρατικού ρεύματος για την επιστροφή της πολιτικής στο εσωτερικό ενός μεικτού συστήματος κυριαρχίας. Στον θεματολογικό πυρήνα αυτών των νέων προκλήσεων, ο συνταγματισμός αποκτά ένα ειδικό βάρος, οδηγώντας σε νέες μορφές δημοκρατικής διεκδίκησης. Ενώ όμως η Ε.Ε. παραμένει, κατά την εύφημη ρήση του Delors, *un objet politique non-identifié*, η πορεία της κινείται μεταξύ μιας ασαφούς ομοσπονδιακής φιλοδοξίας να μετεξελιχθεί σε μια πιο συνεκτική και πλειοψηφική πολιτεία και ενός κανονιστικού κρατοκεντρισμού,[7] επιβεβαιώνοντας τον κεντρικό ρόλο των κρατών στις μεταβολές του γενικού συστήματος. Ο νέος κρατοκεντρισμός υποστηρίζει ότι, αν και η Ε.Ε. κινείται μεταξύ μιας εξίσου αδιευκρίνιστης συνομοσπονδίωσης και ενός ήπιου διακυβερνητισμού, στη μορφή μιας συμπολιτείας,[8] η νέα διαλεκτική μεταξύ κυριαρχίας και ενοποίησης δεν οδήγησε σε σαφείς καταστατικές δεσμεύσεις για μια κοινή στρατηγική εκδημοκρατισμού. Ως αποτέλεσμα, αν και η αρχική πρόσληψη για την πλήρη ή έστω την τυπική «συνταγματοποίηση» της Ε.Ε. μέσω της Συνταγματικής Συνθήκης ενίσχυσε τις προσδοκίες για μια κοινή πολιτική ταυτότητα, οι εξελίξεις μετά τα απορριπτικά δημοψηφίσματα στη Γαλλία και την Ολλανδία και την οριστική και επίσημη εγκατάλειψη του συνταγματικού σχεδίου δύο χρόνια μετά, κατέδειξαν τα όρια της ευρωπαϊκής συνταγματικής μηχανικής. Και αυτό γιατί η Ε.Ε. εξακολουθεί να κινείται στα όρια ενός «ανήσυχου» πολιτικού συμβιβασμού μεταξύ ετερόκλητων και αμφίσημων εθνικών προτιμήσεων στο πλαίσιο μιας συνολικής θεσμικής διευθέτησης.

6. N. Walker, «Late Sovereignty in the European Union», στο N. Walker (επιμ.), *Sovereignty in Transition*, Heart Publishing, Οξφόρδη 2003, σ. 4.

7. Δ. Ν. Χρυσοχόου, *Δοκίμιο για τη Διεθνή Θεωρία: Νέες Μορφές Κυριαρχίας και Συναρχίας*, Παπαζήσης, Αθήνα 2006.

8. Βλ. Δ. Θ. Τσάτσος, *Ευρωπαϊκή Συμπολιτεία: Για Ευρωπαϊκή Ένωση των Κρατών, των Λαών, των Πολιτών και του Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Πολιτισμού*, Εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα 2007.

2. ΜΕΤΑΠΟΛΙΤΕΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΡΟΕΣ

Η Ε.Ε. εξακολουθεί επιδέξια να διαφεύγει ενός κοινώς αποδεκτού ορισμού για το τι ακριβώς είναι και προς ποια κατεύθυνση οδεύει. Αν και ο ακριβής προσδιορισμός της οντολογίας της εξαρτάται πρωτίστως από τη σχέση της με τα μέρη, η Ε.Ε. αποτελεί σήμερα έναν καινοφανή πολιτικό αστερισμό εκτός των συμβατικών μορφών κρατικής οργάνωσης, αλλά με αρκετές από τις ιδιότητες του σύγχρονου κράτους. Η διαλεκτική σχέση που αναπτύσσεται τα τελευταία χρόνια μεταξύ των κεντρομόλων τάσεων της ενοποίησης και των φυγόκεντρων τάσεων της αυτονομίας λειτουργούν παράλληλα σε πλήθος πεδίων συλλογικής δράσης, συνθέτοντας την εικόνα ενός «μετακράτους» που εδραιώθηκε σε ένα σύστημα διεθνών νορμών και άτυπων κανόνων του παιχνιδιού. Αυτό συνηγορεί στη συνύπαρξη «διαφορετικών προτύπων και διαδικασιών πολιτικής θεσμοποίησης» –αλλά και μορφών κρατικότητας– και «σηματοδοτεί τις απαρχές μιας νέας ιστορικής περιόδου στην εξέλιξη των πολιτικών θεσμών».[9] Η νέα θεωρητική συζήτηση στρέφει την οντολογική διερεύνηση της Ε.Ε. προς νέες μεταπολιτειολογικές κατηγορίες, αντλώντας από τις κανονιστικές συνιστώσες τόσο του διεθνούς όσο και του εθνικού συνταγματικού δικαίου –με την Ε.Ε. να ορίζεται ως ένα μεικτό μόρφωμα που εδράζεται στη σύμπραξη διαφορετικών πηγών δικαίου και στην ικανότητα των μερών ως συγκυρίαρχων δρώντων να θεσμοθετούν σύνθετα καθεστώτα οργανωμένης συγκυριαρχίας. Η θεωρητική απεικόνιση της Ε.Ε. ως «μεταπολιτείας» διαθέτει «όλα τα βασικά στοιχεία ενός πολιτικού συστήματος [...] [χωρίς να] ταυτίζεται με τα γνώριμα κρατικά μορφώματα».[10] Αυτό πιστοποιεί τη διττή ταυτότητα μιας σύνθετης πολιτικής τάξης, συστηματοποιώντας τις μεταπολιτειολογικές ιδιότητες μιας υβριδικής ένωσης και επηρεάζοντας τη σχέση της με την πολιτική κοινότητα στην οποία αναφέρεται.

Η συζήτηση που ακολουθεί θέτει το ζήτημα των σύγχρονων μεταλλάξεων της κυριαρχίας. Στόχος της είναι να προσφέρει μια μεταπολιτειολογική κατηγορία για τη μελέτη της Ε.Ε. ως του πλέον προωθημένου συστήματος οργα-

9. Κ. Α. Λάβδας - Μ. Μενδρινού - Ε. Χατζηγιάννη, «Παραγωγή Πολιτικής και Ομάδες Συμφερόντων στην Ευρωπαϊκή Ένωση», στο Κ. Α. Στεφάνου - Μ. Ι. Τσινισιζέλης (επιμ.), *Εισαγωγή στις Ευρωπαϊκές Σπουδές: Ιστορία, Θεσμοί, Πολιτικές*, 2η έκδοση, Ι. Σιδέρης, Αθήνα 2006.

10. Κ. Α. Λάβδας, «Νόρμες και διάχυτη αμοιβαιότητα στην πολιτική κουλτούρα των διεθνών σχέσεων: μαθήματα από την ευρωπαϊκή πολιτική», στο Δ. Κ. Ξενάκης - Μ. Ι. Τσινισιζέλης (επιμ.), *Παγκόσμια Ευρώπη; Οι Διεθνείς Διαστάσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, Ι. Σιδέρης, Αθήνα 2006, σ. 95.

νωμένης συγκυριαρχίας στην ιστορία της διεθνούς οργάνωσης. Το ζητούμενο, όμως, εδώ είναι αν οι κοινοί θεσμοί διακυβέρνησης είναι σε θέση να ανταποκριθούν στο δημόσιο πλέον αίτημα για διευρυμένη δημόσια συμμετοχή στα ευρωπαϊκά κοινά, ώστε να διευθετηθούν τα δημοκρατικά τους αιτήματα εντός ενός «πολυσφαιρικού» δημόσιου χώρου, ικανού να παράγει διαβούλευση και πολιτική παράλληλα με το κράτος.[11] Η συζήτηση αντλεί το περιεχόμενό της μέσα από την «ανήσυχη» πορεία της Ε.Ε. προς μια μετακρατική ή/και μετακυριαρχική πολιτεία. Μία από αυτές τις τάσεις συνδέεται με την απεικόνιση της Ε.Ε. ως συναρχίας.[12] Αυτό το υπόδειγμα, μέρος της λογικής που διέπει την εξέλιξη σύνθετων πολιτικών συστημάτων, παραπέμπει σε μια μεταβεστφαλιανής έμπνευσης μορφή διακυβέρνησης, η οποία εκλαμβάνεται ως μια από τις πιο ενδιαφέρουσες «στιγμές» της συζήτησης γύρω από τον δομικό μετασχηματισμό του εθνικού κράτους.

Η όλη προσέγγιση τοποθετείται σε μια μεταθετικιστική σχολή σκέψης που αμφισβητεί την ικανότητα της διεθνούς θεωρίας να αντικειμενοποιεί τα κριτήρια της επιστημονικής εξήγησης, προτάσσοντας ένα αξιακό σύστημα θεωρητικής θεμελίωσης που συνδέει την πρόοδο της κοινωνικής επιστήμης με τη βαθύτερη κατανόηση μιας σύνθετης πραγματικότητας η οποία, ενώ δεν στερείται αρχών, συναρτάται από πολλαπλές μεταλλάξεις της υφιστάμενης κατάστασης. Η θεωρητική άσκηση είναι έτσι ικανή να κατευθύνει την έρευνα σε αναστοχαστικά μονοπάτια με στόχο την κριτική γνώση και τη μετουσίωσή της σε έναν διυποκειμενικό «μετα-λόγο», οδηγώντας σε «υπερβατικές οπτικές». Η επιστημολογική προτίμηση εδώ δεν αποτελεί «επιστροφή» της έρευνας σε μια αφηρημένη εκδοχή του πολιτικού δέοντος, αλλά εμφορείται από την ανάγκη ανασύνθεσης της διεθνούς θεωρίας, ως τέχνης που χειραφετεί μέσω της υπέρβασης –ως διεργασίας που αμφισβητεί τις συμβατικές προκείμενες, προκειμένου να οδηγήσει τη μεγάλη περιπέτεια της νόησης σε νέους προορισμούς. Διεκδικεί, έτσι, το δικαίωμα στην αμφισβήτηση της μονιμότητας του κυρίαρχου. Αυτή η ανατρεπτική τάση επί του επιστημολογικού *status* που συνθέτει το «ακαδημαϊκό κεκτημένο» στη μελέτη της Ε.Ε. αποτελεί μια νέα καταστατική αποστολή για τη διεθνή θεωρία σε μια «μετά-το-κράτος» θεώρηση της πολιτικής, ενθέτοντας μια σειρά από παραδοχές γύρω από το τι αποτελεί «καλή» κοινωνική επιστήμη και συνδέοντας την αναστοχαστική γνώση με την «τέχνη του θεωρείν». Η τελευταία εκλαμβάνεται ως μηχανι-

11. P. Häberle, *Υπάρχει ένας Ευρωπαϊκός Δημόσιος Χώρος;* Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα 1999.

12. Δ. Ν. Χρυσοχόου, *Σχεδίαση Μετακρατικής Πολιτείας*, Παπαζήσης, Αθήνα 2007.

σμός κατανόησης και, άρα, χειραφέτησης από τα στενά όρια του εμπειρικά επαληθεύσιμου ως επιστημονικά παραδεκτού –από τους περιορισμούς που θέτει η θετικιστική ουτοπία περί «αντικειμενικής γνώσης». Έτσι, η «νέα» διεθνής θεωρία αποδεσμεύει την έρευνα από μια σειρά θετικιστικών περιορισμών περί «αυστηρής ουδετερότητας», πρεσβεύοντας ότι η «αλήθεια» γίνεται καλύτερα κατανοητή ως συστατικό στοιχείο τόσο της κοινωνικής ζωής, όσο και του τρόπου με τον οποίο αυτή κατασκευάζεται.

Για τον λόγο αυτόν, η μετακρατική προσέγγιση δεν αποτελεί άλλη μια φιλόδοξη κοσμοθεωρητική πρόταση, αλλά μια αξίωση για έναν παρακείμενο τρόπο θέασης και κατανόησης των διεθνών φαινομένων, και ιδιαίτερα εκείνων των μετασχηματιστικών ιδιοτήτων της διεθνούς ζωής που αποδίδουν νέο περιεχόμενο σε γενικές έννοιες όπως η κυριαρχία, η αυτονομία, η αυτοδιάθεση, η αυτοκυβέρνηση κ.ά. Η εξέταση του φαινομένου της οργανωμένης συγκυριαρχίας αποτελεί έναν χρήσιμο οδηγό για την κατανόηση των συνθηκών που επηρεάζουν την οργάνωση, τον διαμοιρασμό και την άσκηση της δημόσιας εξουσίας πέραν ή παράλληλα του εδαφικού κράτους –μέσω, δηλαδή, της ανάδυσης καθεστώτων μετακρατικής συναρχίας όπως η Ε.Ε. Εμφορείται δε από την αντίληψη ότι η «τέχνη του θεωρείν» δεν γνωρίζει μία και μοναδική οδό για την ερμηνεία και την κατανόηση της κοινωνικής πραγματικότητας. Ούτε μπορεί να ενθυλακωθεί στην ψευδαίσθηση της κανονικότητας γύρω από την αναγωγή της κοινωνικής δράσης σε ένα «κλειστό» σύστημα σκέψης. Ως τέχνη, η θεωρία διαθέτει την ικανότητα να δρομολογεί τις δικές της προκλήσεις, προτάσσοντας νέα αιτήματα. Είναι η ίδια που διαφυλάσσει την κριτική σκέψη συμφιλιώνοντας τον διεπιστημονικό με τον υπερβατικό λόγο. Αυτή ακριβώς η διεργασία αποτελεί τη διαχρονική επίγνωση της θεωρίας ως τέχνης αλλά και «τη μεγάλη στιγμή της διδακτικής επικοινωνίας».[13]

Τι, όμως, θα προκαλούσε σήμερα μια νέα αναμέτρηση με τη νόηση στη σφαίρα του διεθνούς; Μια πιθανή απάντηση συνδέεται με έναν υπερβατικό τρόπο θέασης των μεταλλάξεων της κυριαρχίας –ως ποιότητας– και, εν τέλει, της ίδιας της φύσης του σύγχρονου κράτους. Μία από τις εννοιολογήσεις που εναρμονίζονται με την υβριδική φύση της Ε.Ε. ως έκφραση του φαινομένου της συνδιάθεσης αποτελεί η «συναρχία»: η συνάσκηση μιας κοινής κυριαρχίας, συγκροτούμενης στη βάση αμοιβαίων εγγυήσεων. Αυτή η θεματολογία αφορά στη συγκρότηση περιφερειακών ενώσεων που υπερβαίνουν

13. Δ. Θ. Τσάτσος, *Πολιτικός και Επιστημονικός Λόγος: Στοχασμοί για μια Διαλεκτική Αντίθεση που Θέτει σε Δοκιμασία τη Σύγχρονη Δημοκρατία και τον Συγγραφέα*, Εκδόσεις Γαβριηλίδης, Αθήνα 2005, σ. 14.

την κυριαρχική κρατικότητα –την ίδια η υπόσταση των κρατών ως αυτόνομων μονάδων στο διεθνές περιβάλλον– δίχως να την ακυρώνουν. Μέσα από ποιες, όμως, διαδικασίες, μηχανισμούς, νόρμες και κανόνες, θεσμούς και πρακτικές αντιμετωπίζουν τα κράτη προβλήματα συλλογικής δράσης; Ομοίως: κάτω από ποιες συνθήκες επιζητούν τα κράτη να ενισχύσουν τους δεσμούς τους –τυπικούς και άτυπους– μέσω της ενεργού συμμετοχής τους σε προωθημένους περιφερειακούς σχηματισμούς; Τέλος, ποια είναι τα όρια της διεθνούς συνεργασίας ή μέσα από ποιες οπτικές αναζητούν τα κράτη νέες μορφές συμβίωσης; Αυτή η δέσμη ερωτημάτων θα μπορούσε να διευρυνθεί περαιτέρω χωρίς ωστόσο να διαφύγει του κεντρικού ζητήματος που είναι η ανάπτυξη θεσμοθετημένων διακρατικών σχέσεων. Οι σκέψεις αυτές συνδέονται με τη συμμετοχή των κρατών σε συστήματα συλλογικής διακυβέρνησης, οι λειτουργίες των οποίων υπερβαίνουν τα όρια της κρατικότητας: της αυτοδύναμης ικανότητας των κρατών να καθορίζουν το μέλλον τους σε συνθήκες πολιτικής ανεξαρτησίας έναντι άλλων κρατικών, διεθνών ή διεθνικών δρώντων.

Εάν, όμως, η εξέλιξη της οργανωμένης νεωτερικότητας συνοδεύτηκε από την εγκαθίδρυση του θεσμού της πολιτικής κυριαρχίας για την εσωτερική και εξωτερική διευθέτηση των «υποθέσεων του κράτους», ποια θα μπορούσε να είναι η συμβολή της διεθνούς θεωρίας στην εποχή της ύστερης νεωτερικότητας; Με άλλα λόγια, και με αναφορά στον τόπο που γέννησε την έννοια της κυριαρχίας –την Ευρώπη– πώς η σημερινή συγκυρία διαμορφώνει τις τάσεις μετάβασης από την αυτοδιάθεση στη συνδιάθεση; Αυτή η προβληματική αγγίζει τον ιστορικό πυρήνα των μεταλλάξεων της κυριαρχίας από ένα εσωστρεφές και εδαφικά προσδιορισμένο σύστημα πολιτικής αυτοδιάθεσης σε ένα πλέγμα ανοικτών, αλληλεξαρτώμενων και αλληλεπιδρώντων κρατών. Οι δομικές συνθήκες της «νέας κυριαρχίας», ως διαιρετής, επιμεριζόμενης και προσωρινής ποιότητας για τη διευθέτηση της εσωτερικής και της εξωτερικής λειτουργίας των κρατών βρίσκονται σήμερα σε υποχώρηση. Νέες και ευφάνταστες αντιλήψεις περί κυριαρχικής συνδιάθεσης, με βάση τη συμμετοχική άσκηση των εξουσιών, έρχονται να διαταράξουν, αν όχι να κλονίσουν, το αξιακό σύστημα της βεστφαλιανής τάξης, όπως αυτό αποτυπώθηκε πανηγυρικά στα μέσα του 17ου αιώνα με την ανάδειξη του κράτους «ως αποκλειστικού υπεύθυνου για τα εσωτερικά του ζητήματα και ως ανεξάρτητου διεθνώς»[14] –και μαζί με αυτό την έννοια του εδαφικού κράτους, «ως μο-

14. A. Watson, *The Evolution of International Society*, Routledge, Λονδίνο 1992, σ. 186.

ναδικής νόμιμης πηγής δημόσιας τάξης και πολιτικής εξουσίας».[15]

Αυτή η συζήτηση για τον βαθμό ανθεκτικότητας ή τις μετασχηματισματιστικές τάσεις (ή πιέσεις) του βεστφαλιανού κράτους σήμερα, επαναφέρει στο προσκήνιο την ανάγκη εξέτασης και αποτίμησης νέων μετακρατικών οπτικών, η οποία καθίσταται πιο επιτακτική στην περίπτωση της Ε.Ε. και των συνομοσπονδιακών ή, από τη σκοπιά του ιδιότυπου συνταγματισμού που τη διακρίνει, συμπολιτειακών της ιδιοτήτων. Ενώ η ομοσπονδιακή λογική εμφορείται από την ανάγκη νομιμοποίησης της πολιτείας για την αντιστάθμιση της συγκέντρωσης των εξουσιών στους κοινούς θεσμούς, σε μια κατά Madison «κυβέρνηση επί των κυβερνήσεων»,[16] μέσω της επίκλησης ή, κατά τον Majone, της επινόησης της κυριαρχίας του συνόλου του ομοσπονδιακού δήμου ως «ξεχωριστής και ανώτερης οντότητας που επιβάλλεται στην εξουσία των κρατών»,[17] η συμπολιτειακή επιλογή εστιάζεται στη θεσμική και λειτουργική διασφάλισης της (αν και σχετικής ή εξιδανικευμένης) ομοιογένειας των συγκυρίαρχων κρατών και της ικανότητάς τους να συνδιαθέτουν σε ένα κοινό πλαίσιο κυριαρχικές αρμοδιότητες. Αυτή η διάζευξη στη θεώρηση περί λαϊκής κυριαρχίας, είτε ως βάσης νομιμοποίησης της ομοσπονδίας είτε ως δημοκρατικής ποιότητας των κρατών –ως ανεξάρτητων και πολιτικά αυτοκαθοριζόμενων οντοτήτων–, αποτελεί τη διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στη συγκρότηση ενός νέου κράτους μέσα από μια νέα νομιμοποίηση και την επίτευξη ισορροπίας μεταξύ μιας αφηρημένης μορφής ενότητας του όλου και της κυριαρχικής κρατικότητας των μερών. Η αμφιλεγόμενη οντολογία της Ε.Ε. συνέβαλε σε μια γόνιμη συζήτηση για τον τρόπο με τον οποίο τα μέρη διατηρούν ένα σημαντικό βαθμό συνταγματικής και λειτουργικής αυτονομίας στο εσωτερικό ενός κοινού συστήματος συνδιάθεσης. Η όλη συζήτηση, από τη σκοπιά αυτής της μελέτης, παραπέμπει στην έννοια της συναρχίας, ως θεσμοθετημένης πολλαπλότητας συγκυρίαρχων δρώντων.

15. M. Burgess, «Federalism», στο A. Wiener - T. Diez (επιμ.), *European Integration Theory*, Oxford University Press, Οξφόρδη 2004, σ. 28.

16. G. Majone, *Dilemmas of European Integration: The Ambiguities and Pitfalls of Integration by Stealth*, Oxford University Press, Οξφόρδη 2005, σ. 214.

17. Βλ. E.S. Morgan, *Inventing the People: The Rise of Popular Sovereignty in England and America*, W.W. Norton, Νέα Υόρκη 1998, όπως παρατίθεται στο G. Majone, *Dilemmas of European Integration*, ό.π., σ. 214.

3. ΛΟΓΟΣ ΠΕΡΙ ΣΥΝΑΡΧΙΑΣ

Ο λόγος περί συναρχίας προσφέρει μια νέα οπτική γύρω από την ανασύνθεση και, όπου απαιτείται, την ανάπλαση των όρων συγκρότησης και λειτουργίας μιας μορφής διεθνούς πολιτείας η οποία καλείται να συμφιλιώσει τις τάσεις για θεσμοθετημένη αυτονομία των μερών με τη διασφάλιση της ενότητας των λειτουργιών του όλου. Η εν λόγω κατασκευή δεν νοείται έξω από ένα πλαίσιο οργάνωσης της εξουσίας σε νέα πεδία συλλογικής συμβίωσης ούτε ως νέα «μηχανική» οικοδόμησης κράτους. Αυτή η άποψη συνάδει με την εύφημη θεώρηση του Τσάτσου περί ευρωπαϊκής συμπολιτείας ή, όπως γράφει ο Κοντογιώργης, οριζόμενη ως μη-κρατική πολιτεία, η Ε.Ε. αποτελεί ένα «σύνολο ανεξάρτητων κρατών που συνευρίσκονται και συνεργούν ως Ένωση, με γνώμονα το κοινό συμφέρον [...] τόσο στο εσωτερικό όσο και στο διακρατικό περιβάλλον».[18] Και εξηγεί: «Η κοινή πολιτειακή βάση της *συμπολιτείας* δεν αναιρεί τη δυνατότητα των κρατών μελών να λειτουργήσουν, συγχρόνως, και ως ανεξάρτητες πολιτικές οντότητες».[19] Η αναλογία της συμπολιτείας ενέχει μια εκδοχή ηθικής τάξης σχετικά με την οργάνωση της Ε.Ε. ως κοινότητας αξιών, στο μέτρο που αφορά την ανάδειξη των κοινών «τόπων» του ευρωπαϊκού δημόσιου πολιτισμού, οι οποίοι θα ήταν σε θέση να συγκροτήσουν τις βάσεις για μια «οικουμενική κοσμοπολιτεία».[20]

Η θεώρηση του Κοντογιώργη –«η μετάβαση από τον κρατοκεντρισμό στην οικουμένη»– σχετίζεται με το αν είναι εφικτή «η ανάπτυξη μιας πολυσήμαντης πολιτειότητας», όχι μόνον στο πλαίσιο του κράτους αλλά και πέραν αυτού, βάσει μιας «κοσμοσυστημικής πολιτειότητας», ως πλήρους πολιτειότητας, σε αντίθεση με την ατελή κρατοκεντρική πολιτειότητα –με προ-αντιπροσωπευτικές αναφορές, όπου η πολιτική «συντρέχει ως δικαίωμα, όχι ως ελευθερία και, βεβαίως, όχι ως αγαθό»:[21]

> «Η κοσμοσυστημική πολιτειότης εισάγει ως προϋπόθεση τη συγκρότηση ενός πολιτειακού υποκειμένου σε υπερ-κρατικό και, μάλιστα, σε κοσμοσυστημικό επίπεδο [...] Το ερώτημα, στο πλαίσιο αυτό, επικεντρώνεται στην

18. Γ. Κοντογιώργης, «Πρόλογος», στο J.-L. Quermonne, *Το Πολιτικό Σύστημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, μτφρ.: Κ. Τσούντας, Παπαζήσης, Αθήνα 2005, σ. 10.

19. Στο ίδιο.

20. Στο ίδιο.

21. Γ. Κοντογιώργης, *Πολίτης και Πόλις: Έννοια και Τυπολογία της «Πολιτειότητας»*, Παπαζήσης, Αθήνα 2003, σ. 108.

εφικτότητα μιας υπόθεσης που θα αντιμετώπιζε, ως ενδεχόμενη, τη μετεξέλιξη του ανθρωποκεντρισμού [ως πρωθύστερη κρατοκεντρική ιδιότητα ή "καταστατική εστία [...] ολοκλήρωσης του ατόμου"] προς την κατεύθυνση της υπέρβασης του κρατοκεντρισμού και, κατ' επέκταση, την οικοδόμηση μιας μετα-κρατικής πολιτειακής συνιστώσας στο επίπεδο του συνολικού κοσμοσυστήματος».[22]

Η ανάλυση του Κοντογιώργη αναδεικνύει ένα είδος συμπολιτείας, «προσαρμοσμένο στις συνθήκες του συνόλου κοσμοσυστήματος»: επικεντρώνεται στη «συγκρότηση μιας πολιτειακής βαθμίδας με κοσμοσυστημική αξίωση –ενός [μετα-κρατοκεντρικού, πολυεπίπεδου και ανθρωποκεντρικού] πολιτικού συστήματος της οικουμένης [ή, όπως ο ίδιος εναλλακτικά γράφει, της κοσμόπολης]– που θα αναλάβει να διαχειριστεί εναρμονιστικά το σύνολο των παραμέτρων που εμπίπτουν στη δυναμική του».[23] Πώς, όμως, διαφοροποιείται η συναρχική προσέγγιση με την πιο πάνω θεώρηση; Σε ποιον βαθμό αυτές οι θεωρήσεις ενέχουν συμπληρωματικές ιδιότητες; Τέλος, είναι πιθανή η μετάβαση από ένα συναρχικό σε ένα κοσμοπολιτειακό σύστημα πολιτικής στην Ε.Ε.; Αυτά τα ερωτήματα είναι ενδεικτικά των εννοιολογικών αλλά και επιστημολογικών συνεργιών που επιτρέπει, και για ορισμένους ίσως επιβάλλει, η διεθνής θεωρία στη μετακρατική προοπτική της. Μια περιεκτική έστω απάντηση θα έχρηζε προσοχής.

Αναφορικά με το πρώτο ερώτημα, κεντρικό σημείο διαφοροποίησης μεταξύ των δύο θεωρήσεων είναι ότι το συναρχικό πρότυπο δεν επιχειρεί να επαναφέρει την πολιτική στην κοινωνία, αλλά να προβάλλει ένα σύστημα πολιτικής συνδιάθεσης σε σύνθετες, μεικτές και, ως επί το πλείστον, πολυκεντρικές μορφές συνδιακυβέρνησης με εξισορροπητικά αποτελέσματα πολιτικής για τους συγκυρίαρχους δρώντες: το κρίσιμο στοιχείο, συνεπώς, δεν έγκειται σε μια προσπάθεια οργανικής διασύνδεσης της συναρχίας ως μετακυριαρχικής ένωσης με την κοινωνική σύσταση της πολιτείας, δηλαδή τα μέλη του δήμου –ως αυτόνομο ή αυτορρυθμιζόμενο πολιτικό σύστημα– αλλά με την ικανότητα του γενικού συστήματος να επιτελεί δημόσιες πολιτικές λειτουργίες, να παράγει συναινετικές στοχοθετήσεις, να ασκεί μορφές δημόσιας εξουσίας επί του συνολικού πεδίου της κοινής κυριαρχίας, ρυθμίζοντας τους όρους της συλλογικής συμβίωσης των υποσυστημάτων μέσα από θεσμοθετημένες δράσεις. Η συμπληρωματικότητα των προσεγγίσεων καθίστα-

22. *Στο ίδιο*, σ. 104-105.
23. *Στο ίδιο*, σ. 132 και 134.

ται διακριτή αφού συντείνουν σε νέες μορφές πρόσληψης, οργάνωσης και υπέρβασης μιας κρατοκεντρικής αντίληψης περί πολιτείας. Έτσι, η συμπολιτεία, ως μετακρατοκεντρική ποιότητα, είναι δυνατόν να οδηγήσει σε διασταυρούμενες, επικαλυπτόμενες και αλληλοσυμπληρούμενες επιστημολογίες γύρω από την εξέλιξη σύνθετων μορφών πολιτικής «μετά το κράτος». Η παραπάνω διαπίστωση αφήνει ανοικτό το ενδεχόμενο διαμόρφωσης ενός κοινού διεπιστημολογικού προγράμματος. Ως προς το τρίτο ερώτημα γύρω από τη μεταφορά των θεωρήσεων περί συναρχίας και κοσμοπολιτείας στο πολιτικό σύμπαν της Ε.Ε., η απάντηση είναι καταφατική στον βαθμό που αυτή η σχέση δεν αποτελεί ευθύγραμμη προβολή στο μέλλον «από τη συναρχία στην κοσμοπολιτεία», αλλά μια στοχαστική πορεία προς μια διαφορετική θεώρηση της Ε.Ε. ως «μετακράτους» ή «μεταπολιτείας».

Η συναρχία, ως υπερβατική προβολή της δημόσιας εξουσίας, αλλά και ως πολιτική ή ακόμη και ηθική ανατροπή του εθνοκεντρικού δόγματος της κυριαρχίας, δεν ακυρώνει τις συστατικές και συνταγματικά κατοχυρωμένες κρατικές κυριαρχίες, ούτε διαβρώνει τον ιστορικά διαμορφωμένο νομιμοποιητικό τους ρόλο σε σχέση με τη δημοκρατική λειτουργία της εθνικής πολιτικής σφαίρας. Ομοίως, δεν υποτάσσει τον δημόσιο πολιτισμό των μερών σε μια ανώτατη δομή εξουσίας, με στόχο την ανάδυση ενός ύπατου, ενιαίου και αδιαίρετου κέντρου. Η καθιέρωσή της, ως συμμετοχικής συγκρότησης, δεν προϋποθέτει το τέλος του εθνικού κράτους ή της ικανότητάς του να κατευθύνει το μέλλον της κοινότητας των πολιτών –των μελών του συγκροτημένου σε σώμα εθνικού δήμου– στην οποία αναφέρεται. Αναδεικνύει τη συναντίληψη των μερών γύρω από την εναρμόνιση των πολιτειών τους, ως διακριτών αλλά συστατικών επικρατειών, με τη δυνατότητα άσκησης μιας κοινής κυριαρχίας. Η συναρχία δεν αντικαθιστά ούτε υποκαθιστά ούτε καταργεί τις κυριαρχίες που την απαρτίζουν, αλλά τις ανασυνθέτει πολιτικά σε μια «μετά-το-κράτος» πολιτική σφαίρα, η οποία υπάγεται σε αμοιβαίως αποδεκτές συνέργειες και σε ένα κοινώς διαμορφωμένο δίκαιο. Για τον λόγο αυτόν αναφέρεται πρωτίστως σε μια οργανωμένη «πολλαπλότητα αυτονομιών» βάσει θεσμοθετημένων εγγυήσεων, και όχι τόσο σε μια «αυτόνομη πολλαπλότητα» ομοσπονδιακής έμπνευσης ή προορισμού. Το υπερβατικό στοιχείο της συναρχίας είναι η ανάδειξη πολλαπλών σφαιρών κοινής δημόσιας ζωής, οι οποίες απομακρύνουν τη συλλογικότητα από τις συμβατικές κατηγορίες του κράτους.

Σύμφωνα με το *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής*, ο όρος «συναρχία» –με άμεση ετυμολογική αναγωγή στο ρήμα «συνάρχω»– ορίζεται ως «συγκυβέρ-

νηση δύο αρχόντων».[24] Παραπέμπει σε μια σύνθετη μορφή συνάσκησης εξουσιών με βασικές συνιστώσες τη συνυπευθυνότητα και τη συνέργεια. Ως πιθανή εκδοχή διακυβέρνησης που συνάδει με τη μετανεωτερική πραγματικότητα της Ε.Ε., η έννοια της συναρχίας χρήζει προσοχής γιατί συνδέει τη συνδιάθεση με την οργάνωση διαφορετικών δομών διακυβέρνησης. Στη συζήτηση για τις σύγχρονες μεταλλάξεις της κυριαρχίας, η συναρχία αποτυπώνει την ποιοτική μετάβαση από το παραδοσιακό παράδειγμα των διακρατικών σχέσεων κυριαρχίας σε ένα μετακρατικό σύστημα το οποίο κινείται στη δομική λογική της «συγκυβέρνησης»: τη συνάσκηση αποτελεσματικής διοίκησης σε πολλαπλές εδαφικές και λειτουργικές επικράτειες και σε πολλαπλά πεδία και επίπεδα κοινωνικής και πολιτικής οργάνωσης. Η συναρχία δεν συνιστά έναν καινοφανή τύπο κράτους πέραν ή, πολύ περισσότερο, εις βάρος του εθνικού, ικανού να υπερβεί την ιστορική πραγματικότητα της εθνικής οικοδόμησης, ούτε συντείνει σε μια ενιαία και αναπαλλοτρίωτη δημόσια εξουσία. Δεν συγκροτεί έτσι μια κυρίαρχη συλλογικότητα, όπως συμβαίνει στο ομοσπονδιακό πρότυπο, ούτε συμπαρασύρει τους συστατικούς δήμους στην τροχιά της επιβαλλόμενης ομοιογενοποίησης, κατασκευάζοντας ένα νέο νομικό και πολιτικό υποκείμενο αφοσιωμένο σε μια νέα κανονιστική καθολικότητα.

Αντιθέτως, η συναρχία θεμελιώνεται σε μια συνεργατική πολιτική κουλτούρα μεταξύ πολιτειακά διακριτών και ιστορικά διαμορφωμένων οντοτήτων: σε ένα κοινό πλαίσιο συναντίληψης ή διαμόρφωσης κοινών «τόπων» γύρω από την οργάνωση της συλλογικής ζωής. Αυτό επιτρέπει στα μέρη να αναγνωρίσουν, να οριοθετήσουν και να διαχειριστούν την κοινή κυριαρχία μέσα από αμοιβαίες συνεννοήσεις, φιλικές συμφωνίες, συναινετικές διευθετήσεις και κοινώς αποδεκτούς συμβιβασμούς. Η κοινή κυριαρχία αποτελεί τη βασική αρχή γύρω από την οποία συγκροτείται μια νέα μορφή ενότητας: ένας δημόσιος –νομικός και πολιτικός– πολιτισμός, που επιτρέπει την ανάπτυξη μιας σύνθετης, μη-εδαφικά προσδιορισμένης πολιτικής βούλησης. Η εν λόγω μορφή βούλησης είναι μετακρατικής έμπνευσης και επικεντρώνεται στη συνάσκηση εκείνων των δημόσιων εξουσιών που εμπίπτουν στη σφαίρα της κοινής κυριαρχίας, η οποία δεν θεμελιώνει μια ενιαία ή έστω συνεκτική, βάσει της κρατικής αναλογίας, αίσθηση της καθολικότητας, ούτε όμως αποτελεί αντικείμενο πολιτικής συνδιάθεσης μεταξύ των μερών στη βάση μιας εσωτερικής διαμάχης ανάμεσα στις επιμέρους κυριαρχίες. Αυτό το οποίο συ-

24. *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής*, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη), Θεσσαλονίκη 1998, σ. 1287.

ντελείται στο πλαίσιο ενός συναρχικού τύπου διακυβέρνησης είναι η διαρκής αναζήτηση αρμονικών και εξισορροπητικών τρόπων συμβίωσης μεταξύ συγκυρίαρχων δρώντων, ώστε να καθίσταται δυνατή η σύζευξή τους σε ένα καθεστώς συνδιάθεσης, στη μορφή μιας οργανωμένης συγκυριαρχίας.

Αυτή η αντίληψη περί συναρχίας διαφέρει από την ουτοπική προσέγγιση του γάλλου φιλόσοφου Saint-Yves, η οποία προτάσσει τη δημιουργία μιας παγκόσμιας κυβέρνησης, καθοδηγούμενης από έναν ενιαίο κεντρικό θεσμό ή μιας «συναρχικής ομοσπονδίας κρατών». Και στις δύο περιπτώσεις υπονοείται μια ηγετοκεντρική δομή διαχείρισης της κοινής δημόσιας εξουσίας, μέσω «κλειστών» πεφωτισμένων ομάδων, εμπνευσμένων από την ανάγκη εγκαθίδρυσης μια νέας κοινωνικής διάταξης βάσει της πνευματικής υπεροχής τους. Στόχος της συναρχικής σκέψης του Saint-Yves ήταν η αντιμετώπιση του απειλητικού τότε φαινομένου της αναρχίας, ως καθεστώτος απουσίας αρχών, γύρω στις αρχές της δεκαετίας του 1870. Η θεώρηση παραπέμπει σε μια αδιαφανή δομή, όπου μια επικυρίαρχη πνευματική ηγεσία ελέγχει τις λειτουργίες του κοινωνικού συνόλου βάσει των ικανοτήτων που διαθέτουν τα μέλη της. Οι κοινωνικές σχέσεις και, συνεπώς, οι κοινωνικοί θεσμοί και ρόλοι, τελούν υπό την πνευματική σκέπη μιας εσωτερικά ιεραρχημένης ομάδας «μυημένων» [initiates], μιας πεφωτισμένης αριστοκρατικής ολιγαρχίας που επηρεάζει τη δημόσια διακυβέρνηση. Η κοινωνικο-πολιτική προσέγγιση του Saint-Yves, αν και αναπτύσσεται στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα, περίοδο όπου ανθίζουν νέες και προκλητικές για το πνευματικό status quo ιδέες, υπερβαίνει τη λογική ενός πολιτικού κινήματος, και αναφέρεται σε ένα σχέδιο για την εξέλιξη της ανθρωπότητας μέσω «κοινωνικών νόμων» που ευνοούν μια ηγετοκεντρική αντίληψη περί κοινωνικής διακυβέρνησης. Η έννοια της συναρχίας, όμως, δεν περιορίζεται μόνον σε αυτή την ερμηνεία, αλλά προσλαμβάνει ποικίλες εννοιολογικές αποχρώσεις, με σημαντικότερη, από τη σκοπιά της παρούσας μελέτης, αυτή που καταγράφει ο εγγλέζος κληρικός Stackhouse το 1737 στο δίτομο έργο του *New History of the Holy Bible from the Beginning of the World to the Establishment of Christianity*, ορίζοντας τη συναρχία ως μια μορφή «συγκυριαρχίας».

Και είναι αυτή ακριβώς η εκδοχή της συναρχίας που αποτελεί πρόκληση για το μέλλον της διεθνούς θεωρίας με αναφορά στη μελέτη αναδυόμενων κατηγοριών και παραδειγμάτων μετακρατικής πολιτικής οργάνωσης. Χαρακτηριστική περίπτωση αποτελεί η Ε.Ε. ως μετακρατική συναρχία, η οποία ομοιάζει με την προ-κυριαρχική έννοια της respublica symbioticum που αποδίδει ο Althusius στην *Politica* –αφού προηγείται της βεστφαλιανής διευθέ-

τησης– αλλά η οποία είναι μετακυριαρχική ως προς τον διαμοιρασμό της δημόσιας εξουσίας. Σύμφωνα με τον Hueglin,[25] το σύνθετο μόρφωμα του Althusius αποτελεί μια «συνομοσπονδιακή κοινοπολιτεία» –consociatio consociatorum– από αυτόνομα υποσύνολα, τα οποία λειτουργούν βάσει αμοιβαίας αναγνώρισης και συμφωνίας εντός του συλλογικού δημόσιου βίου.[26] Η σχέση ανάμεσα στο συναρχικό πρότυπο οργάνωσης και την πολιτική θεωρία του Althusius γίνεται αντιληπτή σε δύο επίπεδα. Πρώτον, στην έμφαση που αποδίδει σε νέες δομές διαμοιρασμού της εξουσίας μεταξύ πολιτικά συνδεδεμένων κοινοτήτων –μέσω ενός «διπλού συμβολαίου», μεταξύ των μερών και μεταξύ αυτών και των πληθυσμών τους[27]– αναφερόμενος σε μια μάλλον προωθημένη για την εποχή του αντίληψη περί communicatio [διαμοιρασμού]. Δεύτερον, όπως συμβαίνει σε μια συναρχική μορφή ένωσης, έτσι και στο κοινοπολιτειακό σχέδιο του Althusius, οι ποικίλες πολιτικές και κοινωνικές διαδράσεις που αναπτύσσονται ανάμεσα στα μέρη και μεταξύ αυτών και των κοινών θεσμών, λαμβάνουν χώρα σε ένα πολυεπίπεδο σύστημα διακυβέρνησης που εγγυάται την πρόσβαση των δρώντων σε πολλαπλά πεδία και επίπεδα πολιτικής. Όπως συνοψίζει ο Hueglin τη σχέση των δύο υποδειγμάτων με αναφορά στην Ε.Ε.:

> «Για τον Althusius, η συγκυριότητα της κυριαρχίας μοιράζεται μεταξύ των μικρότερων και των ευρύτερων πολιτικών κοινοτήτων, συγκροτώντας μια οικουμενική κοινοπολιτεία. Είναι, με άλλα λόγια, ένα είδος συγκυριαρχίας [co-sovereignty] διαχεόμενης ανάμεσα σε μερικώς αυτόνομες συλλογικότητες που συναινούν στην άσκησή της εντός των γενικών περιορισμών που θέτει αυτή η προϋπόθεση συναίνεσης. Το μόνο σύγχρονο πολιτικό σύστημα που έρχεται κάπως κοντά σε αυτή την έννοια της συνομοσπονδιακής κυριαρχίας είναι η Ευρωπαϊκή Ένωση, οι υπερεθνικές εξουσίες της οποίας εναπόκεινται τελικώς στις διαπραγματευόμενες συμφωνίες των κυβερνήσεων των κρατών-μελών».[28]

Θα μπορούσε κανείς να ανιχνεύσει τους όρους συγκρότησης της ευρωπαϊκής συναρχίας, ως απεικόνιση του σημερινού καθεστώτος συνδιάθεσης

25. T.O. Hueglin, *Early Modern Concepts for Late Modern Worlds: Althusius on Community and Federalism*, Wilfrid Laurier University Press, Waterloo, On. 1999, σ. 5.

26. D.J. Elazar, «Althusius' Grand Design for a Federal Commonwealth», στο J. Althusius, *Politica*, [1614], επιμ. και μτφρ: F.S. Carney, Liberty Fund [2η έκδοση], Indianapolis 1995, σ. Xli.

27. T.O. Hueglin, *Early Modern Concepts for Late Modern Worlds*, ό.π., σ. 4.

28. Στο ίδιο.

και ως μετεξέλιξη της σχέσης μεταξύ της συλλογικότητας και των μερών. Η μετακρατική αναλογία θα μπορούσε να αποτελέσει έναν χρήσιμο οδηγό στη διερεύνηση των συνθηκών που ενισχύουν τη συναρχική φύση της σημερινής Ε.Ε., ανοίγοντας νέους ορίζοντες στη συζήτηση γύρω από τις μεταλλάξεις της κυριαρχικής κρατικότητας –με τους όποιους περιορισμούς υφίσταται σήμερα– σε μια μορφή οργανωμένης συγκυριαρχίας. Στον βαθμό κατά τον οποίο η συνδιάθεση προσφέρει μια εργαλειακή προσέγγιση στον τρόπο συνάσκησης της ευρωπαϊκής δημόσιας εξουσίας, η συναρχία παραπέμπει σε ένα ευρύτερο πλαίσιο στο οποίο το γενικό σύστημα διατηρεί μια δυναμική ισορροπία ανάμεσα στη συλλογικότητα και τα μέρη. Υπ' αυτό το πρίσμα, οι μεταβαλλόμενες συνθήκες της κρατικής κυριαρχίας στην Ευρώπη μπορούν τώρα να ερμηνευθούν ως το δικαίωμα συμμετοχής των μερών στη συνδιαχείριση των κοινών αρμοδιοτήτων και στη διατήρηση από πλευράς των εθνικών αρχών ενός ενεργού ρόλου τόσο για την αποτελεσματική εκπροσώπηση των συμφερόντων τους στο κοινό σύστημα, όσο και της τελικής ευθύνης στη λήψη των κρίσιμων αποφάσεων. Όπως γράφει ο Taylor, «η κυριαρχία αποτελεί τώρα μια συνθήκη ή ακόμη και μια μορφή συμμετοχής στην ευρύτερη οντότητα».[29] Και εξηγεί: «Είναι επίσης δυνατόν να φανταστεί κανείς κράτη τα οποία είναι κυρίαρχα ακόμη και όταν δεν ασκούν αποκλειστικές αρμοδιότητες».[30]

Υποστηρίζοντας ότι κάθε συζήτηση γύρω από τη φύση της κυριαρχίας πρέπει να λαμβάνει υπόψη της τις ιδιαίτερες συνθήκες που επικρατούν σε μια δεδομένη ιστορική στιγμή, το επιχείρημα που αναπτύσσει ο Taylor για τις νέες μεταλλάξεις της κρατικής κυριαρχίας στις αρχές του 21ου αιώνα είναι ότι, όπως ακριβώς στο κλασικό δόγμα περί κυριαρχίας υφίστατο μια ανώτερη κανονιστική τάξη με αναφορά σε μια ύπατη αρχή –στην οποία ο Bodin αναφέρεται ως «θεϊκή τάξη»– που νομιμοποιούσε τους όρους και τους κανόνες της κυριαρχίας εντός των κοσμικών συστημάτων εξουσίας, έτσι και σήμερα τα κράτη αναγνωρίζονται ως κυρίαρχα, όχι στη βάση του τι μπορούν να πράξουν από μόνα τους σε συγκεκριμένους χώρους ή πεδία πολιτικής, ή ακόμη βάσει του εύρους των αρμοδιοτήτων που τα ίδια διαθέτουν, αλλά βάσει της ικανότητάς τους να συμμετέχουν στους μηχανισμούς της διεθνούς κοινότητας και να συμμορφώνονται με τις επιταγές μιας υπέρτερης αξιακής τάξης η οποία σήμερα παίρνει τη μορφή ενός συνόλου από αρχές, κανόνες

29. P. Taylor, «The United Nations in the 1990s: Proactive Cosmopolitanism and the Issue of Sovereignty», *Political Studies*, τόμ. 47, τχ. 3, 1999, σ. 560.

30. P. Taylor, *International Organization in the Age of Globalization*, Continuum, Λονδίνο 2003, σ. 47.

και νόρμες που συγκροτούν τον διεθνή πολιτισμό της κοινωνίας των κρατών: το αξιολογικό υπόβαθρο πάνω στο οποίο δομούνται οι όροι της ενδεδειγμένης ή πολιτισμένης συμπεριφοράς των κρατών και, συνεπώς, το επίπεδο της «ηθικής αλληλεξάρτησης» που αναπτύσσεται εντός της διεθνούς κοινότητας.[31] Το κρίσιμο μέγεθος εδώ αφορά την ανάπτυξη μιας «πολιτικής κοινωνίας κρατών», η συμμετοχή στην οποία διασφαλίζει την κυριαρχική υπόσταση των μονάδων, υπό μια νέα όμως ιδιότητα, δηλαδή ως «κράτη-πολίτες».[32] Υπ' αυτή την οπτική, μόνον στον βαθμό κατά τον οποίο το κράτος, ως πολίτης της διεθνούς κοινότητας, εκπληρώνει τις διεθνείς του υποχρεώσεις και κινείται εντός των ορίων της διεθνούς νομιμότητας, είναι δυνατόν να εκληφθεί ως κυρίαρχο: ως πλήρες και ισότιμο μέλος μιας πολιτικά οργανωμένης κοινωνίας κρατών –μιας «κοσμοπολιτικής ηθικής κοινότητας»– που διέπεται από αρχές, και στην οποία το κράτος είναι υπόλογο για τις πράξεις ή παραλείψεις του. Έτσι διαμορφώνεται η νέα συμμετοχική ποιότητα που διέπει τις νέες σχέσεις κυριαρχίας, επιβεβαιώνοντας την ικανότητα των διεθνών θεσμών να παράγουν δεσμευτικούς κανόνες, να διαχειρίζονται την πολυπλοκότητα και τις σύνθετες μορφές αλληλεξάρτησης του διεθνούς συστήματος, να προσφέρουν θεσμοθετημένα πλαίσια συνεργασίας και να λαμβάνουν συλλογικές αποφάσεις με άμεσες συνέπειες στην εσωτερική και εξωτερική συμπεριφορά των κρατών.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα της νέας διαλεκτικής ποιότητας των σύγχρονων σχέσεων κυριαρχίας είναι η Ε.Ε., στον τρόπο με τον οποίο η σχέση της με τα μέρη υπερβαίνει κάθε προηγούμενη κατηγορία προσωρινής διακρατικής διευθέτησης, προβάλλοντας την εικόνα μιας γνήσιας πολιτείας. Η τελευταία, με το να προσφέρει ένα πολυαρχικό πλαίσιο θεσμοθετημένης συνεργασίας, εμπεδώνει τη συμμετοχική ικανότητα των μερών, χωρίς να αναστέλλει την προοπτική εμβάθυνσης του γενικού συστήματος ή να μετατοπίζει την έδρα της κυριαρχίας σε ένα νέο πολιτικό κέντρο. Ως συναρχία, η Ε.Ε. ενισχύει τις μεταλλάξεις της κυριαρχίας προς νέα, πολύπλοκα αλλά ανθεκτικά πλαίσια συνδιάθεσης, αναδεικνύοντας μια φιλοσοφία διακυβέρνησης που συμφιλιώνει την παράδοση της Ευρώπης ως γενέτειρας της κρατικής κυριαρχίας με την ίδια την υπέρβασή της. Και αυτό, μέσω μιας κοινής μαθησιακής νόρμας που διαχέεται στα μέρη. Η εμπειρία της Ε.Ε. αποτελεί την πλέον προωθημένη εφαρμογή της αρχής της «αρμονίας» [consonance] μεταξύ μιας συγκροτημέ-

31. Στο *ίδιο*, σ. 27, 28 και 53.
32. Στο *ίδιο*, σ. 53.

νης συλλογικότητας (μέσω κοινών θεσμών και βάσει αρχών) και των μερών της (ως αλληλεξαρτούμενων δρώντων): ούτε οι κοινοί θεσμοί αποτελούν κάτι πέραν ή ξεχωριστό από τα κράτη ούτε τα κράτη πορεύονται, ως μέλη της συναρχίας, ανεξάρτητα από τις θεσμικές συνιστώσες του όλου.[33] Η κυριαρχία των κρατών τα αναγκάζει να ακολουθούν τις νόρμες που αυτά έχουν εγκαθιδρύσει, ως αποτέλεσμα της κυριαρχίας τους. Έτσι προκύπτει η μεταβεστφαλιανή θεώρηση της Ε.Ε. ως οργανωμένης συγκυριαρχίας.

4. ΜΕΤΑΚΡΑΤΙΚΟΙ ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΙ

Η αναδυόμενη συναρχική δομή της Ε.Ε., ενώ καταρχήν εναπόκειται στις συστατικές της πολιτείες, «λειτουργεί βάσει της διείσδυσης του εθνικού στο ευρωπαϊκό [και αντίστροφα]».[34] Μια πρόσφατη τοποθέτηση του Wallace γύρω από τη φύση της Ε.Ε. ως «μερικής πολιτείας», εντοπίζει σε αυτό το σημείο τον μετακυριαρχικό χαρακτήρα της διακυβέρνησής της. Όπως γράφει ο Wallace, «πολλοί από τους παραδοσιακούς διαχωρισμούς εσωτερικού/εξωτερικού έχουν διαβρωθεί», υπερβαίνοντας έτσι την «κλασική διχοτόμηση μεταξύ εσωτερικής πολιτικής εντός κυρίαρχων κρατών και διεθνών σχέσεων μεταξύ τους».[35] Η μετακυριαρχική φύση της Ε.Ε. ως συστήματος μεικτής, σύνθετης αλλά σταθερής διακυβέρνησης «διατρέχει τα εθνικά σύνορα και διεισδύει εις βάθος στις ποικίλες εσωτερικές διαστάσεις της εθνικής πολιτικής και διοίκησης».[36] Η ευρωπαϊκή συναρχία μπορεί έτσι να ιδωθεί ως συμπληρωματική της εθνικής ζωής, με την κυριαρχία να μην αναφέρεται πλέον «σε έναν απομονωμένο κόσμο»[37] ή να υπάγεται σε μια αυστηρή ιεραρχία. Αυτό δεν σημαίνει ότι η Ε.Ε. ενδιαφέρεται μόνον για τις λειτουργικές προϋποθέσεις ενός διευρυμένου πολιτικού χώρου,[38] αλλά ότι έχει διεισδύσει στον

33. *Στο ίδιο*, σ. 213 και 112.

34. B. Laffan, «The European Union: A Distinctive Model of Internationalization», *Journal of European Public Policy*, τόμ. 5, τχ. 2, σ. 242.

35. W. Wallace, «Post-sovereign governance: the EU as a partial polity», στο H. Wallace - W. Wallace - M.A. Pollack (επιμ.), *Policy-Making in the European Union*, 5η έκδοση, Oxford University Press, Οξφόρδη 2005, σ. 484 και 491.

36. Στο ίδιο, σ. 493.

37. P. Taylor, «The United Nations in the 1990s: Proactive Cosmopolitanism and the Issue of Sovereignty», *ό.π.*, σ. 538.

38. Βλ. B. Kohler-Koch, «Europe in Search of Legitimate Governance», ARENA Working Papers, no. WP 99/27, 1999.

τρόπο που γίνονται αντιληπτές οι σχέσεις κυριαρχίας στο εσωτερικό ενός πλουραλιστικού συστήματος, το οποίο δεν είναι ούτε ιεραρχικό ούτε άναρχο, αλλά υπόκειται σε μια συναρχική αντίληψη που καθορίζει τη δομική λογική της κοινής συγκρότησης. Όπως ορίζει ο Taylor τη νέα διαλεκτική που διέπει τις σύγχρονες σχέσεις κυριαρχίας, αμφισβητώντας την ίδια την απολυτότητα της κρατικής κυριαρχίας: «το δικαίωμα της συμμετοχής στη διατήρηση κοινών συνεργασιών [...] αποτελεί σήμερα πολύ πιο σημαντικό κριτήριο της κυριαρχίας από το παραδοσιακό δικαίωμα της αποκλειστικής διαχείρισης».[39] Όπως ο ίδιος εξηγεί:

> «Το Λουξεμβούργο, και όχι το Κεμπέκ, αποτελεί κυρίαρχο κράτος, όχι γιατί το πρώτο επιτελεί περισσότερες λειτουργίες μόνο του σε σχέση με το δεύτερο –το Κεμπέκ μάλιστα χαρακτηρίζεται από έναν μεγαλύτερο βαθμό λειτουργικής αλληλεξάρτησης εντός του Καναδά από αυτόν του Λουξεμβούργου εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το Λουξεμβούργο, όμως, διαθέτει το δικαίωμα της συμμετοχής σε μια σειρά από διεθνείς σχηματισμούς με άλλα κράτη-μέλη, κάτι το οποίο δεν υφίσταται στην περίπτωση του Κεμπέκ. Επιπρόσθετα, το Λουξεμβούργο διατηρεί μια δέσμη μη-εκχωρημένων εξουσιών [reserved powers], ικανών να περιορίσουν τις αρμοδιότητες των εξωτερικών φορέων».[40]

Η διαπίστωση του Taylor συνιστά μετάλλαξη της κρατικής συμπεριφοράς από το βεστφαλιανό παράδειγμα της κυριαρχίας, ως πρακτική των ευρωπαϊκών κρατών κατά το δεύτερο μισό του 17ου αιώνα –με τη κυριαρχία να αποτελεί την ανώτατη πολιτική εξουσία σε μια ορισμένη γεωγραφική και πληθυσμιακή ενότητα με ισχυρούς θεσμούς και αρχές, που διέπεται από διαφορετικούς κανόνες εξουσίας από αυτούς που θεμελίωσαν την καταστατική βάση της διεθνούς κοινωνίας. Η μετατόπιση του παραδείγματος από την κλασική εννοιολόγηση της κυριαρχίας σε διεθνείς μορφές συνάσκησης εξουσιών προσλαμβάνει, κατά τον Philpott, χαρακτήρα επανάστασης, αφού «ανέτρεψαν κάποιους από τους βασικούς κανόνες της εξουσίας που καθορίζουν τις διεθνείς σχέσεις».[41] Αντανακλά, έτσι, το πέρασμα από τον μεσαιωνικό κόσμο

39. P. Taylor, «The United Nations in the 1990s: Proactive Cosmopolitanism and the Issue of Sovereignty», *ό.π.*, σ. 564.

40. P. Taylor, *International Organization in the Age of Globalization*, ό.π., σ. 53.

41. D. Philpott, *Revolutions in Sovereignty: How Ideas Shaped Modern International Relations*, Princeton University Press, Princeton 2001, σ. 3.

στην προτεσταντική Μεταρρύθμιση,[42] κατόπιν σε μια σειρά μακρών συγκρούσεων με κορύφωση τον Τριακονταετή Πόλεμο, έπειτα στις πρώτες εκφάνσεις του σύγχρονου διεθνούς συστήματος, από εκεί στην κατάρρευση των αυτοκρατοριών και τη μετάβαση στον μεταπολεμικό διπολισμό και, περίπου μισό αιώνα αργότερα, στο annus mirabilis του 1989 και την «επιστροφή» σε μια φιλελεύθερη και πλουραλιστική, αν και όχι λιγότερο άναρχη, διεθνή τάξη. Την εικόνα αυτή συμπληρώνουν προωθημένες μορφές περιφερειακών συνεργασιών, πολυμερών θεσμικών σχηματισμών και, κυρίως στην περίπτωση της Ευρώπης, μεταεθνικών πολιτικών ενώσεων, που αποτέλεσαν τις βασικές πηγές αμφισβήτησης του κλασικού παραδείγματος της κρατικής κυριαρχίας.

Σε έναν εύστοχο παραλληλισμό των προβλημάτων που αντιμετώπισαν τα ανερχόμενα κράτη στα μέσα του 17ου αιώνα και αυτών που αντιμετωπίζουν σήμερα, ο Taylor αναφέρει ότι στην πρώτη περίπτωση, το πρόβλημα των κρατών –που τότε άρχιζαν να ισχυροποιούνται και να απολαμβάνουν τις ιδιότητες της κυριαρχίας– ήταν κυρίως το πώς να αντιμετωπίσουν τα διεθνικά συστήματα που έχαναν σταδιακά την ισχύ τους, όπως χαρακτηριστικά η περίπτωση της κοσμικής αυτοκρατορίας της καθολικής εκκλησίας, ενώ στη δεύτερη περίπτωση, τα κράτη αντιμετωπίζουν το πρόβλημα του πώς να συνδέσουν την κρατικότητα και τη διαρκή κυριαρχία τους με ανερχόμενα διεθνικά συστήματα.[43] Κάθε μία από τις καταλυτικές «στιγμές» στην εξέλιξη των διεθνών σχέσεων επέφερε, με τη δύναμη νέων ιδεών περί ελευθερίας, δικαιοσύνης και εξουσίας, τη δική της επανάσταση σε υφιστάμενες διεθνείς τάξεις. Όπως σημειώνει ο Philpott: «Χρειάζεται μια επανάσταση ιδεών για να φέρει μια επανάσταση στην κυριαρχία».[44] Αυτή η άποψη συνδέει τα στάδια και τις διαδικασίες μετάλλαξης της κρατικής κυριαρχίας με τον αποφασιστικό ρόλο των ιδεών στην εδραίωση νέων διεθνών και διεθνικών δομών διακυβέρνησης, καθώς επίσης και στην κατανόηση του τρόπου διευθέτησης των «κρίσεων πλουραλισμού» που ακολούθησαν τις ριζικές διεθνείς ανακατατάξεις.[45] Εστιάζοντας στην πιο πρόσφατη από αυτές τις επαναστάσεις με αναφορά στην έλλειψη αντιστοιχίας –κρατικής ή διεθνοπολιτικής– για την κατανόηση της ευρωπαϊκής πολιτείας, ο Schmitter έχει δίκιο όταν γράφει ότι

42. Βλ. Γ. Χ. Στείρης, *Φιλοσοφία του Κράτους και του Δικαίου: Οι Μέσοι Χρόνοι και η Αναγέννηση*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα 2005.

43. P. Taylor, *International Organization in the Age of Globalization*, ό.π., σ. 211-212.

44. D. Philpott, *Revolutions in Sovereignty: How Ideas Shaped Modern International Relations*, ό.π., σ. 4.

45. *Στο ίδιο.*

«ο σύγχρονος ευρωπαϊκός μετασχηματισμός δεν πρόκειται να είναι μια απλή "επαναπροβολή" της ίδιας διαδικασίας η οποία κατέληξε στην επιβολή του εθνικού κράτους ως του σημαντικότερου πολιτικού θεσμού στην Ευρώπη και στον υπόλοιπο κόσμο [...] όπως ήδη φαίνεται από την πορεία των πραγμάτων, η Ε.Ε. θα είναι ένα πολιτικό φαινόμενο [μια "νέα πολιτική κυριαρχία", όπως ο ίδιος σημειώνει] με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά γνωρίσματα».[46]

Σε αυτό το πλαίσιο, η έννοια της συναρχίας προσθέτει μια πιθανή θεωρητική εκδοχή για την πληρέστερη απεικόνιση του γενικού συστήματος και ιδιαίτερα γύρω από τη συγκρότηση της πολιτικής του ενότητας: δεν αναφέρεται στην εγκαθίδρυση ενός αδιαμφισβήτητου πολιτικού «κέντρου» ούτε και σε μια παρωχημένη και ανελαστική αντίληψη περί κυριαρχικής κρατικότητας, αλλά σε ένα νέο καθεστώς διακυβέρνησης (και πολιτικής ορολογίας). Πέραν, όμως, της όποιας γλωσσολογικής αναζήτησης για την ανάδειξη χρηστικών νεολογισμών γύρω από τη νοηματοδότηση της συναρχίας, δηλαδή του λόγου –«της βαθύτερης ουσίας της έννοιας στην οποία αναφέρεται, τη θεμελιώδη *αιτιώδη* τάξη του περιεχομένου της»[47]– που καθορίζει το νοηματικό της περιεχόμενο και την πρωτογενή αιτιότητά της ως μετακράτους, η συναρχία νοείται ως μια υπερβατική ποιότητα στην εξέλιξη των σχέσεων κυριαρχίας η οποία ανταποκρίνεται στην ανάγκη για συλλογικές μορφές άσκησης εξουσιών, απαλλαγμένες από τις ανελαστικότητες του νομικού καταναγκασμού, της πολιτικής εξουσίασης και της πολιτιστικής ομοιογένειας που θεμελίωσαν την οικοδόμηση των εθνικών κρατών.

Αναφορικά τώρα με τις πλούσιες εννοιολογικές διαστάσεις του εγχειρήματος, ο λόγος περί συναρχίας, ως νοηματική και λειτουργική εκδοχή ενός μετακυριαρχικού modus operandi ανάμεσα στην καταστατική αποστολή του σύγχρονου κράτους –ως αποκλειστικού ρυθμιστή των υποθέσεων της επικράτειας– και τη μετακρατική προοπτική της διακυβέρνησης μέσω της συνάσκησης δημόσιων εξουσιών, είναι λόγος κανονιστικός αφού αναζητά τη υπέρβαση των παραδοσιακών διαχωριστικών γραμμών ανάμεσα στις προϋποθέσεις αυτοκαθορισμού της εθνικής πολιτείας και στη συμμετοχή της σε ένα

46. P.C. Schmitter, «Εναλλακτικές Προοπτικές για το Μέλλον της Ευρωπαϊκής Ένωσης και οι Επιπτώσεις τους στην Κοινοτική Πολιτική», *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, τχ. 5, 1999, σ. 5-6.

47. Βλ. Δ. Θ. Τσάτσος, *Πολιτικός και Επιστημονικός Λόγος: Στοχασμοί για μια Διαλεκτική Αντίθεση που Θέτει σε Δοκιμασία τη Σύγχρονη Δημοκρατία και τον Συγγραφέα*, ό.π., σ. 31-32.

σύνθετο και ετεροκαθοριζόμενο πολιτικό μόρφωμα. Σε αυτή τη βάση, και με αναφορά στη φύση των μερών ως συγκυρίαρχων μονάδων, το γενικό σύστημα συναρτά τη σταθερότητά του από την ικανότητα των κοινών θεσμών να επιτυγχάνουν πολλαπλές εξισορροπήσεις. Έτσι άλλωστε προκύπτει και η έννοια της «εξισορροπητικής πολιτείας» [equilibrium polity], κύριος στόχος της οποίας είναι η ανάδειξη ενός δυναμικού ισοζυγίου μεταξύ των φυγόκεντρων και των κεντρομόλων τάσεων του γενικού συστήματος. Ως εξισορροπητική μορφή πολιτείας, η συναρχία εντάσσεται σε ένα νέο νοηματικό πεδίο, που έρχεται να αναπροσδιορίσει, με γνώμονα το κοινό συμφέρον που αναδεικνύει η συνάσκηση της κοινής κυριαρχίας, τους όρους συγκρότησης και το περιεχόμενο που αποδίδεται στη νέα συλλογική συμβίωση.

Η έννοια της συναρχίας ενθαρρύνει τη σύγχρονη έρευνα να αναζητήσει νέους ιδεότυπους με σαφές εννοιολογικό περιεχόμενο και λειτουργικές αναφορές, ώστε να αποτυπώσει τις νέες μορφές συλλογικής συναινετικής δράσης και συνδιάθεσης που χαρακτηρίζουν σήμερα τη φύση του γενικού συστήματος. Είναι προφανές, βέβαια, ότι με αναφορά στη διαρκώς αυξανόμενη φιλολογία γύρω από το τι «πραγματικά» είναι η ενωσιακή τάξη, η προτεινόμενη εκδοχή περί ευρωπαϊκής συναρχίας δεν θα μπορούσε παρά να αποτελεί μια από τις ποικίλες ερμηνείες του φαινομένου της ενοποίησης στην ύστερη ευρωπαϊκή νεωτερικότητα, με έντονα τα στοιχεία μιας μετακρατικής πολιτικής συγκρότησης. Έτσι ιδωμένη, η λογική της συναρχίας δεν παρασύρει την Ε.Ε. προς την απόκτηση της μορφής του stato, είτε στη συμβατική εθνοπολιτισμική και συχνά ομοιογενοποιητική του υπόσταση είτε σε μια ακραιφνώς μετανεωτερική έκφανση του «κρατείν», η οποία θα αποδομεί τη φυσιογνωμία της κυριαρχικής κρατικότητας (και εδαφικότητας) σε μια κατακερματισμένη ετερότητα.

Γι' αυτόν τον λόγο, η ταύτιση συναρχίας και κρατικότητας αδικεί νοηματικά την πρώτη. Η συναρχία, ως καθεστώς πολιτικής οργάνωσης με επίκεντρο τη συνδιάθεση και με βασικές ιδιότητες την αμοιβαία διακυβέρνηση και τη διάχυση συνεργατικών νορμών ανάμεσα σε πολλαπλά πεδία συλλογικής δράσης, έρχεται να αναμετρηθεί με ορισμένα από τα πλέον κρίσιμα ζητήματα που θέτει η διεθνής θεωρία γύρω από τις μεταβαλλόμενες συνθήκες της κρατικής κυριαρχίας, την πολιτική βιωσιμότητα και τη λειτουργική χρηστικότητα των αναδυόμενων μορφών συνδιάθεσης σε σχέση με (α) τη συγκρότηση σύνθετων πολιτικών μορφωμάτων· (β) τη λογική του διαμοιρασμού της πολιτικής εξουσίας ανάμεσα σε διακριτά πολιτικά συστήματα· (γ) τα όρια και τις δυνατότητες της θεσμοθετημένης συνάσκησης θεμελιωδών εξουσιών· και

(δ) εκείνα τα ζητήματα που αφορούν το πέρασμα από παραδοσιακές μορφές κυριαρχίας σε νέες συνιστώσες οργάνωσης της συλλογικής ζωής, καθώς επίσης και σε νέους τρόπους, αλλά και κατηγορίες, κατανόησης των συνθηκών της κοινής πολιτικής συμβίωσης.

Βάσει των παραπάνω, αξίζει να τοποθετήσουμε τη συμβολή της συναρχικής θεωρίας στο γενικότερο πλαίσιο εξέλιξης των ευρωπαϊκών σπουδών. Μια πρώτη παρατήρηση είναι ότι αυτή η οπτική εντάσσεται στις προσπάθειες θεωρητικοποίησης της Ε.Ε. που στοχεύουν στην αναζήτηση μιας συνολικής εικόνας, και όχι στην εξέταση επιμέρους χώρων πολιτικής, διαδικασιών θεσμικής αλλαγής ή μέσων υλοποίησης των κοινών πολιτικών ή εξέτασης των εθνικών συνεπειών τους. Για τους σκοπούς αυτούς, πλήθος θεωριών εστιάζονται είτε στην ανάλυση επιμέρους καθεστώτων πολιτικής, είτε στις συνθήκες προσαρμογής των εθνικών δομών στις επιταγές της ευρωπαϊκής νομοθεσίας, είτε στην ανάπτυξη σύνθετων δικτύων πολιτικής μεταξύ κρατικών και μη-κρατικών δρώντων, είτε στις διαδικασίες μετασχηματισμού του εθνικού κράτους εντός πολυεπίπεδων διαπραγματευτικών πλαισίων, αλλά και πεδίων πολιτικής ή κοινωνικής σύγκρουσης και διεκδίκησης. Η συναρχική θεωρία ενδιαφέρεται, έτσι, για τη συνολική κατάσταση της ενοποίησης, όπως αυτή αντανακλάται σε μια δεδομένη συγκυρία, και όχι για την αποσπασματική απεικόνιση ορισμένων μόνον πτυχών της. Αν και δεν προσφέρει μια κοινώς αποδεκτή απάντηση γύρω από την τελεολογία της ενοποιητικής άσκησης –χωρίς να αναγκαστεί να υποδείξει τα όρια της ενοποίησης μέσω ενός προκαθορισμένου τελικού προϊόντος– εντούτοις προσανατολίζεται στη μελέτη της Ε.Ε. ως γενικού συστήματος με τα δικά της μέσα οικοδόμησης συναίνεσης, άσκησης θεσμικών ελέγχων, διάχυσης πολιτικών αξιών και διαμόρφωσης πολιτείας.

Αυτό φυσικά δεν σημαίνει ότι μια τέτοια (μετα)θεωρητική συζήτηση μπορεί να εξαντληθεί εντός του πλαισίου των ευρωπαϊκών σπουδών. Αντιθέτως, απαιτούνται νέες, επιστημολογικά τολμηρές συνδέσεις με άλλα πεδία της σύγχρονης κοινωνικής επιστήμης, και ιδιαίτερα με εκείνες τις «υποπειθαρχίες» της που θα αναδείξουν το στοιχείο της συμπληρωματικότητας στη μελέτη της Ε.Ε. ως πολιτείας στη μακραίωνη ιστορία των διεθνών περιφερειακών ενώσεων. Χρειάζεται, έτσι, μια πιο συστηματική και ενδελεχής εξέταση του ενοποιητικού φαινομένου, μέσα από την ανάδειξη κοινών νοημάτων, συγκλινουσών αντιλήψεων γύρω από γενικές έννοιες, αλλά και συμβατών μεταξύ τους γνωστικών δομών και μηχανισμών κατανόησης, που μπορούν να προσφέρουν οι νέοι «διαπειθαρχικοί» συσχετισμοί θεωρητικού λόγου και

εμπειρικής έρευνας. Η ανανέωση του ενδιαφέροντος της κοινωνικής έρευνας για την ανάπτυξη ενός ανοικτού και ταυτόχρονα δομημένου πάνω σε στέρεες επιστημολογικές βάσεις διεπιστημονικού διαλόγου, ανάμεσα στις διεθνείς σχέσεις, την πολιτική επιστήμη, την κοινωνική και πολιτική φιλοσοφία, αλλά και την ιστορία των ιδεών, θα μπορούσε να συνεισφέρει σημαντικά στην ανάδειξη των σπουδών της ενοποίησης ως εργαστηρίου νέων προοπτικών για τη μελέτη σύνθετων κοινωνικών και πολιτικών φαινομένων. Και μάλιστα, μέσα σε ένα πνεύμα γνωστικής και νοητικής αλληλεξάρτησης, αλλά και διαθεωρητικής εστίασης, με στόχο την παραγωγή νέων «επιστημικών μεταβολών» ή, όπως σημειώνουν οι Adler και Barnett, στην κατανόηση της εξέλιξης των νέων ερμηνειών της κοινωνικής πραγματικότητας και στην υπέρβαση μιας μονοεστιακής διερεύνησης των κοινωνικών φαινομένων.[48] Σε αυτό, προστίθεται η ικανότητα της έρευνας να «αναστοχάζεται τις ίδιες τις παραδοχές της»,[49] αλλά και τα παραδείγματα που προσδιορίζουν αυτές τις παραδοχές, αναδεικνύοντας τα όποια επιστημολογικά διλήμματά της. Όλα αυτά, συμπληρώνει ο Rosamond, πέραν του γεγονότος ότι γεννούν γόνιμους επιστημολογικούς προβληματισμούς που συνδέουν την παραγωγή θεωρίας με τις εξελίξεις του «πραγματικού κόσμου» της ενοποίησης, εντάσσουν το σύνολο της θεωρητικής άσκησης στα ευρύτερα πλαίσια της κοινωνικής επιστήμης μέσα στα οποία αναπτύσσεται, επιβεβαιώνοντας εμφανώς τη σημασία που αποδίδει η σύγχρονη κοινωνική έρευνα σε ζητήματα «κοινωνιολογίας της γνώσης», και συμβάλλοντας «στον βαθύτερο στοχασμό των διαδικασιών θεωρητικοποίησης».[50]

Η συμβολή της νέας συναρχικής θεώρησης έγκειται και στο γεγονός ότι επαναφέρει στο προσκήνιο της συζήτησης τα μείζονα ζητήματα που απασχόλησαν τους σπουδαστές της ενοποίησης αναφορικά τόσο με τη γενική κατεύθυνση της Ε.Ε. ως νέας μορφής ενότητας, όσο και με τον βαθμό διαφοροποίησης της λογικής που διέπει την εξέλιξή της από τις παραδοσιακές συνθήκες της κυριαρχίας προς μια ευέλικτη και συμμετοχική αντίληψη περί συνδιάθεσης. Ως αποτέλεσμα, αναδείχτηκαν νέες μορφές οργανωμένης συγκυριαρχίας βάσει εκτεταμένων και θεσμοθετημένων πλαισίων διαμοιρασμού

48. Βλ. E. Adler - M. Barnett, «A Framework for the Study of Security Communities», στο E. Adler - M. Barnett (επιμ.), *Security Communities*, Cambridge University Press, Cambridge 1998, όπως παρατίθεται στο B. Rosamond, *Theories of European Integration*, Palgrave, Λονδίνο 2000, σ. 170.

49. B. Rosamond, *Theories of European Integration*, ό.π., σ. 191.

50. *Στο ίδιο*, σ. 189 και 196.

της εξουσίας, παράγοντας σύνθετα συστήματα πολιτικής που υπερβαίνουν μια λειτουργική εκδοχή της συνδιαχείρισης των επιμέρους κυριαρχιών, επιτρέπουν, αν όχι ενθαρρύνουν, την ανάπτυξη καινοφανών δομών, διαδικασιών και λειτουργιών «περιφερειακής συγκυβέρνησης», ανασυνθέτουν τους όρους συμβίωσης μεταξύ αλληλεπιδρώντων κρατών και δήμων, και θέτουν τις βάσεις για μια συνολική μετακρατική θέαση της Ευρώπης αποτυπώνοντας μια συγκεκριμένη αντανάκλαση της πραγματικότητας. Ο λόγος περί συναρχίας καθιστά επίκαιρη τη συζήτηση γύρω από τις γενικές συνθήκες διαμόρφωσης, αν όχι ενός τελικού ενοποιητικού προϊόντος με λεπτομερείς αναφορές στη μελλοντική θεσμική ή συνταγματική του υπόσταση, μιας «αίσθησης συστήματος»,[51] ικανής να αποδώσει στη σημερινή συγκρότηση της Ε.Ε. ως σύνθετης πολιτείας συγκεκριμένες ιδιότητες (γύρω από την οντολογία της), που ανταποκρίνονται σε συγκεκριμένες τάσεις και σχέσεις (μεταξύ της ολότητας και των μερών, αλλά και των ίδιων των μερών μεταξύ τους), οι οποίες με τη σειρά τους οδηγούν σε μια μετακρατική ανάγνωση της σύνθετης ευρωπαϊκής φυσιογνωμίας.

Η θεωρητική απεικόνιση της Ε.Ε. ως συναρχίας ενέχει τον προσδιορισμό δύο στοιχείων κρίσιμων για τη συγκρότηση ενός ελάχιστου πλαισίου ανάλυσης, μέσω του οποίου θα προκύψει μια αξιόπιστη θεωρία: το πρώτο αναφέρεται στην ανάπτυξη μιας συνολικής εικόνας της ενοποίησης ως γενικού συστήματος, το δεύτερο αφορά τη δυναμική ποιότητα αυτού του συστήματος και τον τρόπο με τον οποίο θα μπορούσε να οδηγήσει στον μετασχηματισμό του. Η αρχή της «γενικευμένης εικόνας», όπως την αποκαλεί ο Taylor,[52] αποτελεί μια ουσιώδη θεωρητική πτυχή που ανταποκρίνεται στο πλαίσιο ανάλυσης της συναρχίας γύρω από τη φύση της Ε.Ε. ως οργανωμένης συγκυριαρχίας. Ποια θα μπορούσε να είναι η δυναμική ποιότητα της συγκεκριμένης κατασκευής; Ποια δύναμη ωθεί το γενικό σύστημα προς τη μετεξέλιξή του και, άρα, την ανάδυση ενός νέου συστήματος; Η απάντηση βρίσκεται εν μέρει στον τρόπο με τον οποίο η έρευνα επιλέγει να θέσει το αρχικό ερώτημα. Όταν η έρευνα διατυπώνει μια θεωρία που ενέχει το στοιχείο της συστημικής μεταβολής, τότε αναγνωρίζει ότι το υπό εξέταση σύστημα βαίνει προς τον μετασχηματισμό του. Αυτό που απομένει να προσδιοριστεί μετά την πα-

51. P. Taylor, «Integration theory in the early twenty-first century: a setting for disintegration?», ανακοίνωση στο 2006 Workshop on European Studies με τίτλο «Debating Europe: The New Research Agenda», Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών Μελετών, Δελφοί, 9-10 Ιουνίου 2006, σ. 5.

52. Στο ίδιο, σ. 6.

ραδοχή της έρευνας περί συστημικού μετασχηματισμού, η οποία αποτελεί κατά τον Taylor τη δεύτερη βασική αρχή της θεωρητικής άσκησης,[53] είναι οι δυνάμεις που ωθούν το γενικό σύστημα προς τη μετεξέλιξή του. Και σε αυτό το σημείο, η συναρχική θεώρηση παρουσιάζει ενδιαφέρον γιατί ενσωματώνει το στοιχείο της αλλαγής τόσο στην πραγματική, όσο και στην κανονιστική εκδοχή της.

Στην πρώτη εκδοχή, η θεωρία της ευρωπαϊκής συναρχίας αναφέρεται στο πώς συντελείται η μετάβαση από ένα βεστφαλιανής έμπνευσης γενικό σύστημα αρχών και μέσων πολιτικής, που διατηρεί ή και ενισχύει την κυριαρχία των υπομονάδων του, σε ένα μετακρατικό μόρφωμα, που καλείται να οργανώσει εκ νέου τις συστατικές κυριαρχίες στη βάση μιας κοινής, αν και όχι απαραίτητα νέας, κυριαρχίας. Η έμφαση εδώ παραπέμπει σε μια νέα οργανωτική αρχή: τη συνδιάθεση της πολιτικής εξουσίας των εθνικών κυβερνήσεων στο ενοποιητικό σύστημα. Στη δεύτερη εκδοχή, η θεωρία δεν αναζητά μόνον τον βέλτιστο τρόπο για τη μετάβαση του κοινού συστήματος σε μια μετακυριαρχική τάξη, αλλά και τις συνιστώσες που θα προσδιορίσουν ένα τελικό προϊόν. Η έμφαση μετατοπίζεται από τη σφαίρα του θεσμικά εφικτού στη σφαίρα του πολιτικού δέοντος βάσει της νέας διαλεκτικής ποιότητας που αναπτύσσεται μεταξύ της συλλογικότητας και των συστατικών μερών, ως συνδιαμορφούμενων οντοτήτων. Αφορά δε με τις δομικές ιδιότητες του γενικού συστήματος μετά τον μετασχηματισμό της Ε.Ε. από μια οριζόντια σύμπραξη κυριαρχιών σε μια μετακρατική πολιτεία.

Όσο πρωτότυπος και αν εμφανίζεται ο συναρχικός τύπος διακυβέρνησης, ιδίως όταν μεταφέρουμε τη συζήτηση στη σφαίρα της διεθνούς οργάνωσης κρατών όσο και λαών, παραμένει εντούτοις προσηλωμένος σε ορισμένες βασικές δημόσιες αρχές όπως η αμοιβαιότητα (σε νόρμες και αξίες που συνάδουν με την ύπαρξη ενός κοινού δικαίου και συμβατών προτύπων κρατικής συμπεριφοράς), η συνυπευθυνότητα (στη θεσμοθέτηση μηχανισμών κοινωνικής λογοδοσίας) και η προσπάθεια εκτεταμένης δημόσιας πολιτικής επικοινωνίας (ως διακρατική, διεθνική, διαγραφειοκρατική ή και διαπολιτισμική, δηλαδή να περνά μέσα από τη διαλεκτική σχέση που αναπτύσσεται μεταξύ δημόσιων θεσμών και πολιτών). Η συναρχία προϋποθέτει σταθερές δομές παραγωγής διαβούλευσης και πολιτικής, εκτεινόμενη σε ένα ευρύτερο συμμετοχικό πλαίσιο, μέσα στο οποίο συνδιαμορφώνονται οι όροι της κοινής συλλογικής δράσης. Η θεωρητική δυσκολία, όμως, παραμένει σχετικά

53. Στο ίδιο.

με το κατά πόσο η συναρχία δεν είναι μια ακόμη έκφανση του κρατικού φαινομένου, αν και αποδεσμευμένου από τον πυρήνα του ανελαστικού δόγματος περί κρατικής κυριαρχίας, όπως αυτό ερμηνεύεται μέσα από τις συμβατικές πηγές του διεθνούς δικαίου. Το ερώτημα είναι κατά πόσον η νέα μορφή συναρχικής διακυβέρνησης, παρά τις όποιες μετανεωτερικές της ιδιότητες στην οργάνωση μιας συγκαθοριζόμενης πολιτικής, προσκρούει σε μια κρατοκεντρική θεώρηση της κυριαρχίας. Μια πιθανή απάντηση είναι ότι η συναρχία, ως καθεστώς οργανωμένης συγκυριαρχίας, δεν αποδεσμεύει μια δομική ύλη όμοια με αυτή που χρησιμοποίησε το κράτος για να εδραιώσει την κυριαρχία σε έναν πολιτικά αλλά και εθνο-πολιτιστικά συγκροτημένο σε σώμα λαό. Έτσι ιδωμένη, η συναρχία δεν οδηγεί σε ένα κυριαρχικό σύστημα συνάσκησης εξουσιών, αλλά ενεργοποιεί τα αντανακλαστικά των συμμετεχόντων στην ανάδειξη μιας μετακυριαρχικής ποιότητας διακυβέρνησης γύρω από την οργάνωση και τη διαχείριση της κοινής κυριαρχίας.

Πώς, όμως, διαφοροποιείται η θεώρηση περί συναρχίας από την ιδέα ενός –μεταεθνικού ή κοσμοπολιτικού– ευρωπαϊκού κράτους; Με άλλα λόγια, μεταξύ ενός καθεστώτος συνδιάθεσης που βασίζεται στην αρχή της συγκυριαρχίας, δηλαδή στην αναγνώριση ενός κοινού πολιτικού πλαισίου μεταξύ συγκυρίαρχων δρώντων, και ενός πρωτότυπου σχηματισμού που συγκροτείται στη βάση ενός «κοινού μεταεθνικού δικαίου»; Η βασική διαφοροποίηση μεταξύ των δύο, πέραν των όποιων εδαφικών ή άλλων ιδιοτήτων που συναντάμε στις συμβατικές μορφές οργάνωσης του κράτους, αν και παραπέμπει σε μια φιλοσοφικής τάξης διαφοροποίηση, συνοψίζεται στη θέση ότι η έννοια της συναρχίας δεν παραπέμπει σε έναν νέο τύπο κράτους, αλλά κινείται προς μια μετακρατική δομή. Ως μετακράτος, το συναρχικό πρότυπο δεν προϋποθέτει μια ύπατη δημόσια αρχή που φέρει το μονοπώλιο του δικαιώματος καταναγκασμού. Χωρίς να καταργεί τις επιμέρους κυριαρχίες που εκπροσωπούνται στους κοινούς θεσμούς, η συναρχία αποτελεί το σημείο συνάντησης της ελεύθερης βούλησης των συστατικών πολιτειών για τη συνάσκηση μιας κοινής κυριαρχίας. Είτε ως οριζόντια σύμπραξη κυριαρχιών, είτε ως μορφή διαπολιτειακής ενότητας, είτε ως μετακράτος, ο λόγος περί συναρχίας αποτελεί πρόκληση για το μέλλον της διεθνούς κανονιστικής θεωρίας, αν όχι για την ίδια την πολιτική θεωρία του (μετα)νεωτερικού κράτους.

5. ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΚΑΙ ΣΥΝΑΡΧΙΑ

Η εστίαση του συναρχικού προτύπου σε συναινετικές μορφές συγκυριαρχίας εγείρει κρίσιμα ερωτήματα γύρω από το δημοκρατικό μέλλον της Ε.Ε. Το ζητούμενο είναι η μετάβαση σε ένα σύστημα πολιτικής ικανό να αναδείξει ένα κοινό πλαίσιο πολιτικής επικοινωνίας μεταξύ των εθνικών δήμων. Κάτι τέτοιο θα καθίστατο εφικτό μέσω της συνάντησης των δημοκρατικά διαμορφωμένων βουλήσεων των συστατικών λαών: μέσω της ενεργοποίησης ενός «πολυσφαιρικού» δημόσιου χώρου, εντός του οποίου θα συνδιαλέγονται οι συνιστώσες κοινωνίες ως δημοκρατικά υποσύνολα γύρω από τα ευρωπαϊκά κοινά. Στην κατεύθυνση αυτή οδηγεί η άποψη που θέλει τη συγκρότηση ενός διεθνικού δήμου, ιδωμένου ως ένα σύνθετο αλλά διακριτό σώμα πολιτών, τα μέλη του οποίου διεκδικούν τη συμμετοχή τους στο δημόσιο βίο της συλλογικότητας.

Πέραν από τις θεσμικές συνιστώσες διαμόρφωσης ενός ευρωπαϊκού δήμου, κρίσιμο ρόλο θα διαδραματίσει η κοινωνικοψυχολογική διάσταση του εγχειρήματος. Η έμφαση μετατοπίζεται από ένα ηγετοκεντρικό σε ένα δημοκεντρικό παράδειγμα οικοδόμησης δήμου, δηλαδή στην ανάπτυξη μιας μεταπολιτειολογικής αντίληψης περί δημοκρατίας, βάσει της οποίας τα μέλη του σύνθετου δήμου θα είναι σε θέση να προσδιορίζουν από κοινού τη συλλογική τους υπόσταση βάσει κοινών ή συμβατών μεταξύ τους δημοκρατικών προσλήψεων, και όχι σε μια συμβολαιακή δέσμευση βάσει αμοιβαίων νομικών συνεννοήσεων. Ο εκδημοκρατισμός της συναρχίας ως πεδίου συνεργούντων δήμων δεν πραγματώνεται μέσω των «βασικών υλικών» της κρατικότητας, δηλαδή μέσω μιας «γενέθλιας πράξης» που συγκροτεί ένα νέο *folk*. Η ικανότητα της Ε.Ε. να παράγει αυξημένες θεσμικές εγγυήσεις για τη δημοκρατική αυτονομία των μερών περνά μέσα από τη διασφάλιση της ελευθερίας τους και της μεταξύ αυτών συγκροτούμενης πολιτείας. Αυτή η προσέγγιση αφορά την ικανότητα των συστατικών δήμων να συγκροτούν αυτόνομα τη βούλησή τους γύρω από τα ευρωπαϊκά κοινά. Έτσι, η δημοκρατική προοπτική της συναρχίας συναρτάται από την αρχή της «διττής ελευθερίας», με αναφορά στη φύση της κοινότητας των επιμέρους δήμων, ως αυτόνομων δρώντων, και στην ικανότητά τους να συνδιαμορφώνουν το μέλλον τους εντός και όχι πέραν των ορίων που θέτει η ίδια η φύση της δημοκρατίας, νοούμενη ως δυναμικό εργαστήριο παραγωγής αυτόνομου λόγου και δράσης.

Υπ' αυτό το πρίσμα, η συζήτηση συνδέεται με τις δυνατότητες συγκρότησης ενός δημόσιου πολιτικού πεδίου δημοκρατικής συμβίωσης μεταξύ των

συγκυρίαρχων δήμων, ως αυτόνομων διαμορφωτών της πολιτικής βούλησής τους με αναφορά στα ευρωπαϊκά δημόσια πράγματα. Η αρχή της δημοκρατικής αυτονομίας, όπως την εκλαμβάνει ο δημόσιος πολιτισμός των συστατικών οντοτήτων, αποτελεί θεμελιώδη αξιακή εγγύηση για τη συγκρότηση μιας συλλογικά προσδιορισμένης δημοκρατικής ενότητας, μέσω της ανάπτυξης κοινών δημοκρατικών τόπων μεταξύ των πολιτών. Η συγκρότηση του σύνθετου ευρωπαϊκού δήμου ή, καλύτερα, η διάπλαση μιας κοινής δημοκρατικής συνείδησης των πολιτών με αναφορά στην Ε.Ε., αποτελεί το σημείο συνάντησης πολλών, διαφορετικών και κατοχυρωμένων δημοκρατικών αυτονομιών σε ένα πνεύμα δημόσιας πολιτικής συμβίωσης βάσει αρχών, μεταξύ ελεύθερων, ίσων και, συγχρόνως, δημοκρατικά συνεργώντων δήμων. Αυτή η έννοια της δημοκρατικής συμβίωσης, ως προϋπόθεση μετάβασης της Ε.Ε. σε μια δημοκρατική κοινοπολιτεία, αποτελεί πηγή ανάπτυξης νέων μορφών διασύνδεσης μεταξύ των πολιτών. Θα ήταν έτσι δυνατόν να αναδειχτεί μια μετακρατική ευρωπαϊκή σχεδίαση, νοούμενη ως το «Κοινόν των Ευρωπαίων»: μια πολυσήμαντη αλλά διακριτή πολιτικότητα στη βάση κοινών σημείων αναφοράς που ευνοούν τη συνύπαρξη πολλαπλών ταυτοτήτων.

Ένα από τα ζητήματα που χρήζει προσοχής είναι το πώς τοποθετείται ο λόγος περί συναρχίας απέναντι σε δύο κεντρικά ρεύματα της ευρωπαϊκής πολιτικής σκέψης, τον φιλελευθερισμό και τον ρεπουμπλικανισμό. Αναφορικά με τον πρώτο, η συναρχία μεταφέρει το αξιακό σύστημα της ατομικής αυτονομίας σε μια φιλελεύθερη πολιτεία σε αίτημα των μερών για την ύπαρξη καταστατικά κατοχυρωμένων εχέγγυων για τη διασφάλιση της ιδιότητάς τους ως συγκυρίαρχων δρώντων απέναντι σε κάθε μορφή αυθαίρετης εξουσίασης, προερχόμενη από την κοινή δομή διακυβέρνησης. Εδώ, η συναρχία προβαίνει σε μια φιλελεύθερη πρόσληψη της συγκυριαρχίας, ως μη-επιβαλλόμενης ένταξης των μερών στην αναδυόμενη κυριαρχία της συλλογικότητας. Οι επιλογές πολιτικής, για να έχουν μια προστιθέμενη αξία, θα πρέπει να προσφέρουν στην κοινή έκφραση των επιμέρους βουλήσεων, στον βαθμό που αναδεικνύουν κοινώς αποδεκτά, επαρκώς θεσμοθετημένα και δημόσια αναγνωρίσιμα πλαίσια ανάδειξης των θεμάτων που καλείται να συνδιαχειριστεί το κοινό σύστημα. Η ρήση «αυτονομία μέσα στη συλλογικότητα» περιγράφει τη σχέση μεταξύ συστατικών και κοινών πεδίων άσκησης πολιτικής. Η ανάδειξη μιας civitas composita, μιας μεικτής και σύνθετης κοινοπολιτειακής οργάνωσης της δημόσιας εξουσίας, δεν μεταφράζεται αυτόματα σε καθολική ή μόνιμη απώλεια του πολιτικού ελέγχου των υπομονάδων επί των επικρατειών τους ή επί θεμάτων που συνεχίζουν να προσδιορίζουν, καταστα-

τικά ή άλλως, την ποιότητα της αυτονομίας τους. Σημαίνει, όμως, ότι σχετικοποιείται η ικανότητά τους να χρησιμοποιούν, μέσω των δικών τους δημόσιων θεσμών, την παραδοσιακή ύλη της πολιτικής κυριαρχίας, ως τελικής ευθύνης στη λήψη των αποφάσεων, για τη διευθέτηση του συνόλου των εσωτερικών υποθέσεών τους.

Επιπρόσθετα, από τη φιλελεύθερη προσέγγιση της δημοκρατικής αυτονομίας, το συναρχικό πρότυπο υιοθετεί μια αίσθηση διαδικασίας που εδράζεται σε μια μορφή διαδικαστικής συναίνεσης, μέσω της οποίας οι συγκυρίαρχοι δρώντες επιδιώκουν τη συμφιλίωση ανάμεσα σε δύο τάσεις: αφενός, στην τήρηση των κανόνων του κοινού πολιτικού συστήματος –στη μορφή ενός κοινού, συμπολιτειακού δικαίου– και, άρα, την εμπειρική προσήλωση σε ένα κοινά διαμορφωμένο πλαίσιο θεσμικών εχέγγυων περιορισμού της κεντρικής (συν)διοίκησης, ιδίως εκεί όπου δεν συντρέχουν ισχυροί λειτουργικοί λόγοι για συλλογική δράση, και αφετέρου στην επιτακτική για λόγους αποτελεσματικότητας, αποδοτικότητας και ανταπόκρισης του συστήματος σε εκείνα τα δημόσια αιτήματα που σχετίζονται με τη θεσμική πρωτίστως ικανότητα της συλλογικότητας να βρίσκει έμπρακτες και βιώσιμες λύσεις σε υπαρκτά προβλήματα, χωρίς να υπονομεύει τη φιλελεύθερη εκδοχή της αρνητικής ελευθερίας. Η διαλεκτική ποιότητα που ενθέτει αυτή η σχέση, όπως άλλωστε και ίδια η ιστορική εξέλιξη του φιλελεύθερου πολιτικού συνταγματισμού, στοχεύει στην επίτευξη ενός δυναμικού ισοζυγίου ανάμεσα στην άσκηση και τον περιορισμό της δημόσιας εξουσίας, ανάμεσα εν τέλει στην ενδυνάμωση της αρχής της αυτονομίας και στην ανάπτυξη κοινών τόπων για την παραγωγή διαβούλευσης και πολιτικής. Το φιλελεύθερο διακύβευμα για το συναρχικό πρότυπο αφορά το κατά πόσο θα επιβιώνει ως σύνθετο μόρφωμα χωρίς την παράλληλη αναγνώριση από το «κολέγιο των συγκυρίαρχων» της ανάγκης για μια πιο ενεργή δημόσια συμμετοχή ή για έναν μεγαλύτερο βαθμό θετικής ελευθερίας στο κοινό σύστημα. Σε αυτό το σημείο, ο φιλελευθερισμός του συναρχικού προτύπου συναντά ένα διαφορετικό κίνητρο διακυβέρνησης για τη συλλογική οργάνωση της δημόσιας ζωής, που είναι εγγύτερα στη ρεπουμπλικανική παράδοση της πολιτικής.

Αυτή η συζήτηση αναδεικνύει τη σχέση ανάμεσα στην πολιτική βιωσιμότητα της συναρχίας και τη δημοκρατική ποιότητα των κοινών θεσμών, καθώς επίσης και στις σχέσεις εμπιστοσύνης και αμοιβαιότητας που διαμορφώνονται τόσο ανάμεσα στους συστατικούς πληθυσμούς όσο και ανάμεσα σε αυτούς και στο «κέντρο». Όπως έχει ήδη σημειωθεί στην ενότητα για τον νέο ρεπουμπλικανισμό, η ελευθερία είναι δυνατόν να οριοθεί σε ένα πλαίσιο

παραγωγής ποιοτικών επιλογών, το οποίο όμως θα εγγυάται έναν ελάχιστο βαθμό ενεργού συμμετοχής των μελών του δήμου, όσων δηλαδή φέρουν το καθεστώς της ιδιότητας του πολίτη. Εδώ, το συναρχικό υπόδειγμα δεν είναι σε θέση να ανταποκριθεί τόσο αποτελεσματικά όσο το εθνικό κράτος στη θεσμοθέτηση μορφών δημόσιας συμμετοχής και μαζικής πολιτικής επικοινωνίας, πολλώ δε μάλλον στην οικοδόμηση μιας κοινής δημόσιας σφαίρας. Αντιθέτως, η έννοια που το χαρακτηρίζει είναι αυτή της «πολυσφαιρικότητας» σε όρους Λάβδα, η οποία επιτρέπει τη συμβίωση μεταξύ πολλαπλών πολιτικών, πολιτισμικών και άλλων ταυτοτήτων σε ένα θεσμοθετημένο πλαίσιο συλλογικής δράσης: σε ένα σύστημα δημοκρατικής συνδιάθεσης, ικανό να αναδείξει κοινές πολιτικές συνιστώσες γύρω από το πώς οι συστατικοί δήμοι αντιλαμβάνονται τον ρόλο τους στα ευρωπαϊκά κοινά. Το ρεπουμπλικανικό διακύβευμα του συναρχικού προτύπου παραπέμπει σε μια res publica composita: μια πολυκεντρική δημόσια σφαίρα που αναβαθμίζει τους όρους της κοινής πολιτικής συμβίωσης μέσω μιας «δημοκρατίας των ιδεών».[54] Ο θεσμικός ρεπουμπλικανισμός του Pettit συγχρονίζεται με το αίτημα για μια τρίτη, δομική έννοια της ελευθερίας ως «μη-κυριαρχίας», η οποία κινείται ανάμεσα στη διασφάλιση συνθηκών απουσίας αυθαίρετης παρέμβασης και τη δημοκρατική αυτοπραγμάτωση: ανάμεσα στον πολιτικό φιλελευθερισμό του κράτους δικαίου και τον αυτοέλεγχο.

Το ερώτημα που τίθεται εύλογα γύρω από τις ρεπουμπλικανικές ιδιότητες του συναρχικού προτύπου είναι αν μπορούν να ανασυνθέσουν το αξιακό σύστημα της πολιτικής προς την κατεύθυνση νέων θεσμικών ισορροπιών, επιτρέποντας την ενεργή εμπλοκή νέων κοινωνικών και πολιτικών δυνάμεων στο πεδίο της διακυβέρνησης. Αν θα μπορούσε, δηλαδή, μέσα από τις κοινές λειτουργίες του συναρχικού προτύπου, να αναδυθεί ένας «νέος συμβιβασμός», ανάμεσα στην κλασική (κοινοτιστική) και τη νέα (φιλελεύθερη) ρεπουμπλικανική σκέψη: μια ανατρεπτική εκδοχή της δημοκρατικής πολιτικής, ικανή να προσφέρει όχι μόνον νέες εννοιολογήσεις, αλλά να διανοίξει νέες προοπτικές στην αντιμετώπιση κοινών προβλημάτων και στην εναγώνια προσπάθεια των δημόσιων θεσμών να διαχειριστούν τα προβλήματα της ύστερης νεωτερικότητας, μέσα από ένα πιο δίκαιο και πιο συμμετοχικό σύστημα πολιτικής. Αυτό το ενδιάμεσο μόρφωμα επιχειρεί να ανακαλύψει την ευριστική αξία του ρεπουμπλικανισμού μέσα όμως από την απαιτούμενη κοι-

54. P. Pettit, «The Many Meanings of Demos», mimeo, Ιούνιος 2005. Βλ. P. Pettit, *Republicanism: A Theory of Freedom and Government*, Oxford University Press, Οξφόρδη 1997.

νοτιστική ευαισθησία, τονίζοντας τη σημασία του δημοκρατικού φιλελευθερισμού στην ενεργοποίηση μιας γρηγορούσας δημοκρατικής συνείδησης εκ μέρους των πολιτών. Ο νέος συμβιβασμός συνθέτει τα δύο εσωτερικά ρεύματα της ρεπουμπλικανικής διανόησης σε μια δημοκρατική προοπτική για την ίδια την «υπεράσπιση της πολιτικής».[55] Σε αυτήν ακριβώς τη διατομή ανάμεσα στις κοινοτιστικές και τις φιλελεύθερες όψεις του ρεπουμπλικανισμού –στην αναζήτηση μιας δυναμικής ισορροπίας μεταξύ πολιτιστικών/αξιακών αναφορών και δομών μεικτής διακυβέρνησης– μπορεί να αναδειχτεί ένα νέο ερευνητικό πρόγραμμα για την επανοριοθέτηση της δομικής λογικής που διέπει την εξέλιξη των σύνθετων πολιτειών.

6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Η ευρωπαϊκή συναρχία δεν συναρτά την εξέλιξή της με το κλασικό βεστφαλιανό δόγμα στη λογική μιας κρατικής ελευθερίας ανεπηρέαστης από εξωγενείς επιδράσεις, ούτε και εμμένει σε μια πεπαλαιωμένη αντίληψη γύρω από τη έννοια του εθνικού συμφέροντος ή την αποκλειστική διαχείριση διεθνών δομών εξουσίας από κρατικούς δρώντες. Αντιθέτως, η κανονιστική «στροφή» στις ευρωπαϊκές σπουδές υπερβαίνει τις παραδοσιακές αδυναμίες του ρεαλιστικού κρατοκεντρισμού και εντάσσει τη μελέτη της Ε.Ε. σε μια μεταπολιτειολογική τροχιά. Αν και η θεωρητική αντιπαράθεση γύρω από τη φύση της Ε.Ε. θα συνεχιστεί αμείωτη στο μέλλον, η εξέλιξή της δεν θα αφορά την υπαγωγή των μερών σε μια υπερκείμενη εξουσία, αλλά τη διατήρηση εκείνων των ιδιοτήτων που θα τους επιτρέψουν να επιβιώσουν ως διακριτές μονάδες μέσω της ίδιας της συμμετοχής τους σε ένα σύστημα οργανωμένης συγκυριαρχίας.

55. Κ. Α. Λάβδας, «Η ελευθερία ως μη-κυριαρχία και η υπεράσπιση της πολιτικής: Η νεορεπουμπλικανική προοπτική», *Επιστήμη και Κοινωνία*, τχ. 5-6, 2001, σ. 4-5.